

HoGent
faculteit Mens en Welzijn

Kids@Web

Het aanleren van internetvaardigheden en Skype bij kinderen met een auditieve beperking

Elfje Tas

Scriptie voorgedragen tot het bekomen van de graad van

Bachelor in de Orthopedagogie: Algemene Orthopedagogie

Promotor:
Jasmien De Boodt

Academiejaar 2012 - 2013

HoGent
faculteit Mens en Welzijn

Kids@Web

Het aanleren van internetvaardigheden en Skype bij kinderen met een auditieve beperking

Elfje Tas

Scriptie voorgedragen tot het bekomen van de graad van

Bachelor in de Orthopedagogie: Algemene Orthopedagogie

Promotor:
Jasmien De Boodt

Academiejaar 2012 - 2013

DANKWOORD

Bedankt!

Elfje Tas

Dit voorwoord is één van de moeilijkste dingen om te schrijven. Er zijn heel veel mensen die mij hebben geholpen bij het schrijven van deze bachelorproef en woorden schieten tekort om hen allemaal te bedanken. Toch doe ik een poging.

Ik start met het bedanken van iedereen op mijn stageplaats. Ik wil jullie bedanken om mij op te nemen in het team en ervoor te zorgen dat ik mij volledig thuis voelde. Tijdens mijn beide stages heb ik enorm veel bijgeleerd en heb ik veel mooie momenten beleefd.

In het bijzonder wil ik Eveline, mijn stagementor bedanken voor de tips en de praktische hulp bij de sessies.

Ook mijn stagebegeleidster, Jasmien, wil ik bedanken voor de tips en extra vragen zodat ik zelf ook kritisch ging nadenken over deze bachelorproef.

Ik moet ook nog vier heel belangrijke meisjes bedanken: Charlotte, Hanne, Ilse en Jolien. Bedankt om deel te nemen aan mijn bachelorproef en elke keer weer enthousiast te zijn!

Naast de mensen op mijn stageplaats moet ik ook mijn familie en vrienden bedanken. Zij hebben mij gesteund tijdens de afgelopen maanden.

Moeke, Rietje, Kaatje, Bert en Sam, bedankt om mijn volledige bachelorproef meermaals na te lezen en mij onder druk te zetten zodat deze bachelorproef op tijd af was. Bedankt om te zorgen voor voldoende ontspanning en afleiding en bedankt om mij erop te wijzen dat het maken van een back-up ongelofelijk belangrijk is!

Natuurlijk deden jullie veel meer dan dit, dus: bedankt voor alles!

Bedankt allemaal!

Elfje

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	4
1 DOELGROEP	5
1.1 INLEIDING.....	5
1.2 AUDITIEVE BEPERKING	5
1.2.1 <i>Definitie</i>	5
1.2.1.1 Type gehoorverlies.....	5
1.2.1.2 Mate van gehoorverlies.....	6
1.2.1.3 Moment van gehoorverlies	7
1.2.2 <i>Hulpmiddelen</i>	7
1.2.3 <i>Communicatie</i>	8
1.2.4 <i>Kenmerken</i>	9
1.2.4.1 Identiteitsontwikkeling	9
1.3 LEEFTIJDGROEP	10
1.4 BESLUIT	11
2 INTERNETMOGELIJKHEDEN	12
2.1 INLEIDING.....	12
2.1.1 <i>Succes van internet</i>	12
2.2 INFORMATIE	12
2.3 COMMUNICATIE	13
2.3.1 <i>E-mail</i>	13
2.3.2 <i>Chatten</i>	14
2.3.2.1 Skype.....	14
2.3.2.2 Sociale netwerksites.....	15
2.4 ONTSPANNING	15
2.4.1 <i>Gamen</i>	15
2.4.2 <i>Muziek en filmpjes bekijken</i>	16
2.5 EXTRA MOGELIJKHEDEN VOOR KINDEREN MET EEN AUDITIEVE BEPERKING	17
2.6 BESLUIT	17
3 INTERNETGEVAREN	18
3.1 INLEIDING.....	18
3.2 JURIDISCHE GEVAREN	18
3.3 GEVAREN VOOR DE VEILIGHEID.....	18
3.3.1 <i>Reclame</i>	18
3.3.2 <i>Online kopen</i>	19
3.3.3 <i>Virussen</i>	19
3.3.4 <i>Privacy</i>	20
3.3.4.1 Phising.....	20
3.4 GEVAREN IN VERBAND MET INFORMATIE	20
3.5 SOCIAAL-EMOTIONELE GEVAREN	20
3.5.1 <i>Vervelende ervaringen</i>	20
3.5.1.1 Grof taalgebruik.....	20
3.5.1.2 Cyberpesten	21
3.5.2 <i>Identiteit</i>	21
3.5.3 <i>Internetverslaving</i>	21
3.5.4 <i>Hoe kinderen omgaan met gevaren</i>	21
3.6 GEVAREN BIJ SKYPE	22
3.7 GEVAREN BIJ KINDEREN MET AUDITIEVE BEPERKING	22
3.8 BESLUIT	22
4 INTERNETOPVOEDING.....	23
4.1 INLEIDING.....	23
4.2 BEGRIP 'MEDIAWIJSHEID'	23
4.3 FILTERS?	23
4.3.1.1 Internetfilter.....	23
4.3.1.2 Spam-filter.....	24
4.3.1.3 Kinderbrowser	24

4.4	TIPS VOOR OPVOEDERS	24
4.5	TIPS VOOR KINDEREN.....	25
4.5.1	<i>Informatie opzoeken</i>	26
4.5.2	<i>E-mailen</i>	27
4.5.3	<i>Cyberpesten voorkomen</i>	27
4.6	BESLUIT	27
5	METHODOLOGIE	28
5.1	INLEIDING.....	28
5.2	UITWERKING WEBSITE.....	28
5.2.1	<i>Criteria goede websites</i>	28
5.2.2	<i>Indeling website</i>	30
5.2.3	<i>Aandachtspunten</i>	31
5.3	VISUALISATIES.....	31
5.4	NABESPREKING SPEL	32
5.5	BESLUIT	33
6	SESSIES.....	34
6.1	INLEIDING.....	34
6.2	SESSIE 1.....	34
6.2.1	<i>Doelstellingen</i>	34
6.2.2	<i>Uitwerking</i>	34
6.2.2.1	Creatief-agogische functies.....	36
6.2.2.2	Creatief-agogische principes.....	36
6.2.2.3	Vorbereiding	37
6.2.3	<i>Evaluatie</i>	37
6.3	SESSIE 2.....	39
6.3.1	<i>Inleiding</i>	39
6.3.2	<i>Uitwerking</i>	39
6.3.2.1	Creatief-agogische functies.....	42
6.3.2.2	Creatief-agogische principes.....	42
6.3.2.3	Vorbereiding	43
6.3.3	<i>Evaluatie</i>	43
6.4	SESSIE 3.....	45
6.4.1	<i>Doelstellingen</i>	45
6.4.2	<i>Uitwerking</i>	45
6.4.2.1	Creatief-agogische functies.....	45
6.4.2.2	Creatief-agogische principes.....	46
6.4.2.3	Vorbereiding	46
6.4.3	<i>Evaluatie</i>	46
6.5	SESSIE 4.....	47
6.5.1	<i>Doelstellingen</i>	47
6.5.2	<i>Uitwerking</i>	47
6.5.2.1	Creatief-agogische functies.....	48
6.5.2.2	Creatief-agogische principes.....	48
6.5.2.3	Vorbereiding	48
6.5.3	<i>Evaluatie</i>	49
6.6	BESLUIT	49
7	SUGGESTIES VOOR DE TOEKOMST	50
8	ALGEMEEN BESLUIT	51
	BIBLIOGRAFIE.....	52
	BIJLAGEN	55

INLEIDING

Tijdens mijn opleiding 'Professionele bachelor in de Orthopedagogie' liep ik stage in MPI Sint-Lievenspoort. Dit is een voorziening voor kinderen van 1 tot 16 jaar met communicatieproblemen: een auditieve beperking, autisme of een spraak- of taalontwikkelingsstoornis. Er is een internaat en een semi-internaat. Ik liep stage binnen de internaatswerking. In mijn leefgroep verblijven kinderen tussen 2 en 13 jaar.

"Site vol pesterijen, en toch al megapopulair bij jongeren", "1 kind op 2 beleeft online enge dingen...", "Kwart 9- tot 16-jarigen zit teveel online". Dit zijn slechts enkele krantenkoppen die het afgelopen jaar verschenen in de actualiteit.

Kinderen komen steeds vroeger in aanraking met internet. Zo ook de kinderen uit de leefgroep. Elk kind mag één avond per week op de computer. Het is een goede manier om informatie te vinden, om te ontspannen of om te communiceren. Toch houdt het ook een aantal gevaren in.

Met deze bachelorproef wil ik nagaan hoe het gebruik van internet en Skype kan aangeleerd worden aan kinderen tussen 9 en 13 jaar. Deze kinderen hebben een auditieve beperking en verblijven in een residentiële voorziening. Deze probleemstelling komt voort vanuit een vraag van de opvoeders van de leefgroep. Ikzelf was meteen heel enthousiast over dit onderwerp. Het is zeer actueel en ik kan er ook concreet mee aan de slag. Ik kan de kinderen iets bijleren waar ze iets mee zijn en kan dit op een creatieve manier doen. In overleg met het team werd beslist dat ik mijn praktijkdeel zou uitwerken voor de vier oudste kinderen van de leefgroep.

Tegen het einde van mijn bachelorproef wil ik dat de kinderen meer zelfstandig zijn op het internet. Daarnaast wil ik de sociale interactie bij de kinderen bevorderen. Dit wil ik realiseren door de kinderen te leren werken met Skype. Omdat internetgebruik ook enkele gevaren inhoudt, wil ik de kinderen hiermee leren omgaan, door hen te wijzen op deze gevaren.

Hierbij wil ik duidelijkheid krijgen in volgende zaken:

- Wat zijn de mogelijkheden van internet voor kinderen van 9 tot 13 jaar?
- Welke gevaren bestaan er wanneer kinderen van deze leeftijdsgroep op internet surfen?
- Wat is internetopvoeding?
- Hoe kan ik aan de kinderen aanleren hoe ze goed kunnen omgaan met internet?
- Hoe kan ik de kinderen nieuwe vaardigheden aanleren met betrekking tot internet?

Dit komt aan bod in de volgende hoofdstukken. In hoofdstuk 1 kan u meer lezen over de doelgroep. U kan er bekijken hoe een auditieve beperking kan worden ingedeeld, welke kenmerken erbij horen en welke hulpmiddelen er bestaan.

In het tweede hoofdstuk leest u meer over de mogelijkheden van internet. Er wordt specifiek ingegaan op de bezigheden van 9 tot 13 jarigen. Ook Skype komt in dit hoofdstuk aan bod. Spijtig genoeg horen er bij internetgebruik ook gevaren, deze worden in het derde hoofdstuk besproken.

In het vierde hoofdstuk wordt besproken hoe je kan omgaan met deze gevaren. Er staan enkele tips vermeld voor ouders en opvoeders. In hoofdstuk 5 leest u over de manier waarop ik deze bachelorproef heb aangepakt. U leest er wat ik meeneem in het maken van de website, waaraan de nabespreking van een spel moet voldoen en hoe visualisaties gebruikt kunnen worden. In het zesde hoofdstuk leest u wat ik concreet heb gedaan met de kinderen. Tenslotte leest u in hoofdstuk 7 nog enkele aanbevelingen voor de toekomst.

Om de privacy van de kinderen te respecteren zal ik enkel werken met fictieve namen. Voorbeelden uit de praktijk staan cursief gedrukt.

1 DOELGROEP

1.1 INLEIDING

Een auditieve beperking kan op verschillende manieren worden opgedeeld. Het is niet zo dat kinderen die doof of slechthorend zijn niets meer horen en je met hen geen gesprek kan voeren. Toch kunnen hulpmiddelen de communicatie met deze kinderen vergemakkelijken. Kinderen met een auditieve beperking kunnen met elkaar communiceren in Vlaamse gebarentaal¹, dit is niet hetzelfde als een gebarensysteem. Kinderen met een auditieve beperking blijven in de eerste plaats kinderen. Hun ontwikkeling is gelijklopend met die van andere kinderen, toch zijn er enkele factoren die hun ontwikkeling kunnen compliceren.

1.2 AUDITIEVE BEPERKING

1.2.1 Definitie

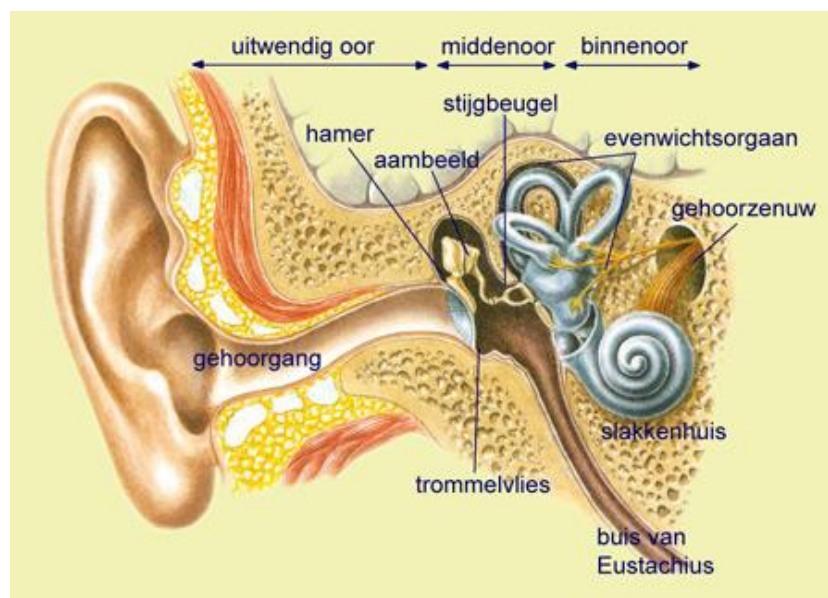
Een auditieve beperking is een onzichtbare beperking. Vaak wordt deze pas opgemerkt wanneer men in communicatie treedt.

Auditieve beperkingen kunnen op verschillende manieren opgedeeld worden:

- Type gehoorverlies;
- Mate van gehoorverlies;
- Moment van gehoorverlies.

1.2.1.1 Type gehoorverlies

Volgens de American Speech-Language-Hearing Association (2011) zijn er twee typen gehoorverlies te onderscheiden. Deze onderverdeling wordt gemaakt op basis van waar in het oor het defect zich voordoet.

Figuur 1 - Werking oor

---

¹ Vlaamse gebarentaal = VGT

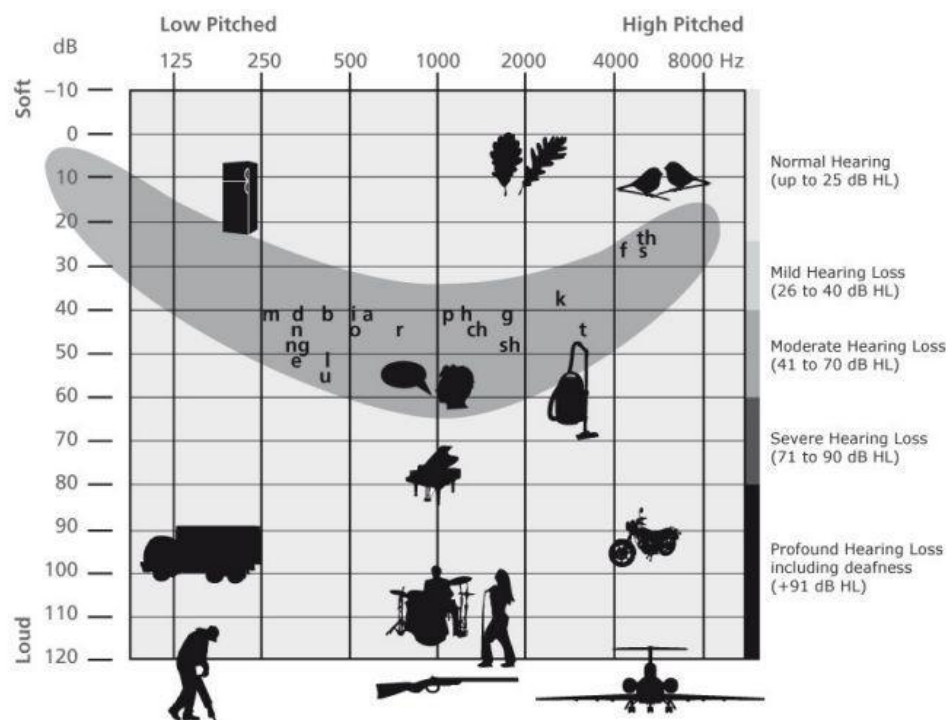

- Perceptief gehoorverlies (= cochleair of neuronaal gehoorverlies):
Er is schade in het binnenoor (aan het slakkenhuis (cochlea)) of aan de zenuwbanen van het binnenoor naar de hersenen. Perceptief gehoorverlies zorgt ervoor dat stille geluiden niet meer gehoord worden. Daarnaast wordt de kwaliteit van het geluid aangetast.
  - Conductief gehoorverlies (= geleidingsverlies):
Het geluid wordt niet goed doorgegeven van het buitenoor naar het trommelvlies en naar de gehoorbeentjes (hamer, aambeeld, stijgbeugel) in het middenoor. Hierdoor wordt geluid zachter en moeilijker om te horen.
- Wanneer mensen een combinatie van beide types gehoorverlies hebben, wordt dit gemengd gehoorverlies genoemd.

1.2.1.2 Mate van gehoorverlies

Dit classificatiesysteem wordt het meest gebruikt (Clarck, 1981). Hiervan kan een audiogram worden opgesteld (zie figuur 2). Op de horizontale as wordt de toonhoogte voorgesteld, deze wordt gemeten in Hertz. Op de verticale as kan de geluidssterkte in decibel worden afgelezen (Phonak - life is on, 2012).

Onderstaande figuur toont de hoeveelheid decibel aan dat een bepaald voorwerp maakt. Een vrachtwagen produceert bijvoorbeeld tussen de 90 en de 100 dB, iemand die volledig doof is zal dit niet horen. Het grijze vlak wordt de 'spraakbanaan' genoemd. Het is een eenvoudige manier om te controleren of het volledige spectrum van de spraak nog steeds hoorbaar is en hoe het gehoor evolueert met de tijd (Phonak - life is on, 2012).

Figuur 2 - Mate van gehoorverlies

- Normaal gehoorverlies: 10 tot 15 dB verlies;
  - Gering gehoorverlies: 16 tot 15 dB verlies;
  - Licht gehoorverlies: 26 tot 40 dB verlies;
- Korte woorden, uitgangen van woorden en onduidelijke woordklanken (verschil p – b) vallen weg.

- Matig gehoorverlies: 41 tot 55 dB verlies;
- Gemiddeld gehoorverlies: 56 tot 70 dB verlies;
- Ernstig gehoorverlies: 71 tot 90 dB verlies;
- Doofheid van de 1ste graad: 91 dB tot 100 dB verlies;
- Doofheid van de 2de graad: 101 dB tot 110 dB verlies;
- Doofheid van de 3de graad: 111 dB tot 120 dB verlies;
- Totale doofheid (= cophose = anacousie): meer dan 120 dB verlies (Clarck, 1981).

1.2.1.3 Moment van gehoorverlies

Het moment waarop het gehoorverlies ontstaat, is belangrijk voor de taalontwikkeling. Wanneer iemand doof wordt, voordat de taalverwerving voltooid is, noemt men dit prelinguale doofheid. Wanneer men na de taalverwerving doof wordt, noemt men dit postlinguale doofheid (Beck en de Jong, 1996).

1.2.2 Hulpmiddelen

Het Kenniscentrum Hulpmiddelen² van het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap³ staat in voor het opstellen, invullen en onderhouden van de Vlibank. Dit is een databank met informatie over hulpmiddelen en aanpassingen die door personen met een beperking en hun begeleiders gebruikt kunnen worden ter bevordering van sociale integratie. Volgens hen is een hulpmiddel een (technisch) product dat een persoon toelaat een activiteit uit te voeren die hij door een functiebeperking niet kan uitvoeren of die de uitvoering ervan eenvoudiger maakt. Een hulpmiddel kan ook een begeleider ondersteunen bij de zorg voor een persoon met een beperking (KOC - Vlibank, 2013).

Voor personen met een auditieve beperking kan een hoorapparaat of een cochleair implantaat⁴ een hulpmiddel zijn.

De kinderen die bij mijn bachelorproef betrokken zijn, verstaan veel door hun hulpmiddelen. Twee kinderen dragen een oorhanger (achter-het-oor-toestel⁵), de twee andere kinderen dragen een CI.

Deze hulpmiddelen verbeteren de toegang tot auditieve informatie, ze zorgen dat de kinderen spraak beter kunnen verstaan en vergroten de mogelijkheden tot spraakontwikkeling. Toch maakt dit hen nog geen horende kinderen, ze zijn dan functioneel slechthorend (Isarin, 2006).

De hulpmiddelen maken van deze kinderen geen horende kinderen en kunnen ook nadelen hebben. Zo zorgt een AHO wel dat directe communicatie mogelijk is, maar bij veel lawaai, kan het pijnlijke hoge piepen maken (De Geus, 2012).

Een CI is een apparaat dat de functie van de beschadigde zintuigcellen van het binnenoor overneemt en de gehoorzenuw elektrisch stimuleert (Nederlandse Vereniging voor Keel-Neus-Oorheelkunde en Heelkunde van het Hoofd-Halsgebied, s.d.).

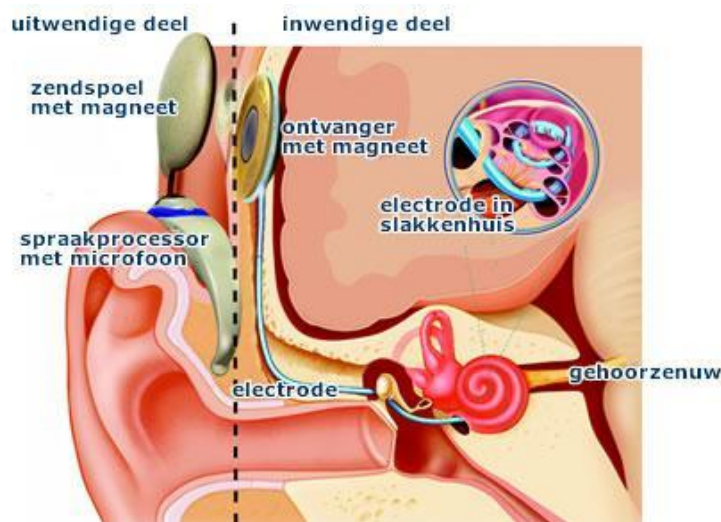
---

² Kenniscentrum Hulpmiddelen = KOC

³ Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap = VAPH

⁴ Cochleair implantaat = CI

⁵ Achter-het-oor-toestel = AHO

Figuur 3 - CI

Het apparaat bestaat dus uit een inwendig en een uitwendig deel. Het inwendig deel bestaat uit elektroden die via een operatie worden geïmplanteerd. Het uitwendig deel bestaat uit een microfoon die de geluiden opvangt en deze informatie naar een spraakprocessor zendt. Deze zet het geluidssignaal om in elektrische pulsen. Die pulsen worden via een snoetje overgebracht naar een zendspoel. Deze zendspoel wordt met de hulp van een magneet op het hoofd bevestigd (Nederlandse Vereniging voor Keel-Neus-Oorheelkunde en Heelkunde van het Hoofd-Halsgebied, s.d.).

Nadat men geopereerd is, moet men naar meerdere fittings gaan, om de CI steeds beter in te stellen. Zo kan men spraak ook steeds beter verstaan (Nederlandse Vereniging voor Keel-Neus-Oorheelkunde en Heelkunde van het Hoofd-Halsgebied, s.d.).

De kinderen uit de leefgroep hebben soms nood aan extra gebaren of een mondbeeld, dan kunnen ze spraakafzien. Er wordt door professor Coninx (1995) een onderscheid gemaakt tussen 'hoor-kinderen' en 'zie-kinderen':

- Hoor-kinderen: maken vooral gebruik van hun resterend gehoor om te communiceren. Afhankelijk van de situatie kunnen ze ook visuele informatie gebruiken om de communicatie te vergemakkelijken.
- Zie-kinderen: deze kinderen zijn primair visueel ingesteld. De communicatie verloopt vooral langs deze weg. Dit kan zijn via spraakafzien, schrift, vingerspelling, Nederlands met gebaren (NmG) of gebarentaal (Coninx, 1995).

Ik kan stellen dat de deelnemende kinderen allemaal 'hoor-kinderen' zijn, ze verstaan vooral door het horen met hun hoorapparatuur. Het liplezen en de VGT zijn bijkomende steun.

1.2.3 Communicatie

Taal is een systeem van regels waarmee mensen met elkaar kunnen communiceren. Taal is dus niet enkel gesproken taal, maar het kan ook gaan om schrift of het maken van gebaren. De meeste talen zijn oraal-auditief: ze worden geproduceerd door het spraakorgaan en opgevangen door het gehoor. Ook Vlaamse gebarentaal is een taal, dit is een gestueel-visuele taal. De taal wordt geproduceerd via gebaren en opgevangen door het zicht. Net als de meeste gesproken talen is gebarentaal een natuurlijke taal (Van Herreweghe en Vermeerbergen, 2004). Net als bij gesproken taal heeft elk land zijn eigen gebarentaal, het is dus geen universele taal. De VGT is meer te vergelijken met de gebarentaal die in Wallonië wordt gebruikt, dan met de Nederlandse gebarentaal (UGent, 2004).

VGT is niet hetzelfde als een gebarensysteem. Bij een gebarensysteem wordt de structuur van een gesproken taal gebruikt, daarnaast wordt er voor alle woorden apart een gebaar gemaakt (Van Herreweghe en Vermeerbergen, 2004). Er wordt gesproken met ondersteuning van gebaren (SMOG). Een gebarensysteem is geen natuurlijke taal, maar een taal die is uitgevonden (Fevlado Diversus, 2013).

Sinds februari 2006 is de VGT erkend door de Vlaamse overheid. De VGT heeft een eigen grammatica en een eigen 'gebarenschat'. Binnen de VGT zijn er ook gebarenvarianten, deze zijn vergelijkbaar met dialecten. Bij VGT wordt niet enkel gekeken naar de handen van de gesprekspartner, maar ook naar de mimiek en de schouders (Fevlado Diversus, 2013).

Binnen MPI Sint-Lievenspoort wordt er gebruik gemaakt van VGT. Van de opvoeders die in de voorziening werken wordt verwacht dat zij een cursus volgen om de VGT goed te beheersen. De vier kinderen met wie ik mijn bachelorproef maak, kennen allemaal gebarentaal. Ze hebben deze gebaren enkel nodig ter ondersteuning bij moeilijke onderwerpen. Voor het praktijkgedeelte van deze bachelorproef moet ik ervoor zorgen dat ik de belangrijkste gebaren rond internetgebruik ken. Zo kan ik ervoor zorgen dat de kinderen mij beter begrijpen wanneer ik hen uitleg geef over internetgebruik.

1.2.4 Kenmerken

Dove en slechthorende jongeren hebben minder contact met leeftijdsgenoten. Daarnaast lopen ze vaak ook een informatieachterstand op en hebben ze een grotere kans om in sociaal isolement te vervallen. Zo hebben kinderen met een auditieve beperking bijvoorbeeld moeilijkheden met televisie kijken, het volgen van gesprekken,... Naast deze problemen, kunnen ze ook problemen hebben met het begrijpen van geschreven taal. Dit kan als gevolg hebben dat de kinderen minder op de hoogte zijn van de actualiteit, dat ze minder zelfstandig zijn (bijvoorbeeld alleen de trein of bus nemen kan moeilijk zijn, ze horen niet alle aankondigingen) (Isarin, 2006).

Ik merk dat de kinderen in de leefgroep waar ik sta het moeilijker hebben met geschreven taal. Vooral de woordvolgorde en de vervoegingen van werkwoorden vormen een probleem voor hen.

Vanuit Disability Studies ziet men dit als volgt: het slecht horen is de 'impairment' die iemand heeft, de 'disability' is de combinatie van de 'impairment' en hoe de omgeving ermee omgaat. Het is niet omdat iemand een 'impairment' heeft, dat hij ook een 'disability' heeft (De Clerck en Pinxten, 2012). In Amerika is er een eiland, Martha's Vineyard, waar heel veel dove mensen (1 op 155) woonden. Zij ontwikkelden een eigen gebarentaal en een dovensamenleving. Van hieruit is dan ook de volgende stelling gegroeid: 'Een persoon die doof is in een stad waar iedereen gebarentaal kent, is niet gehandicapt' (Ghesquière en Maes, 1998).

1.2.4.1 Identiteitsontwikkeling

De identiteitsontwikkeling van kinderen met een auditieve beperking is gelijklopend met die van andere kinderen. Toch kunnen er ook verschillen optreden. Er is bijvoorbeeld een verschil wanneer dove of slechthorende kinderen opgroeien bij dove of slechthorende ouders of bij horende ouders. Kinderen met een auditieve beperking gaan naar zichzelf op zoek: horen ze bij de horende wereld of toch eerder bij de dovensamenleving? Kinderen met een auditieve beperking zijn vaak een minderheid binnen hun eigen familie. 90% van deze kinderen heeft immers horende ouders. Zowel de familie (die de horende wereld representeert) als de dovensamenleving spelen een belangrijke rol in een goede sociale en emotionele ontwikkeling (Marschark en Spencer, 2003).

De dovensamenleving heeft een groot psychologisch belang voor de identiteitsontwikkeling, het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van dove kinderen, jongeren en volwassenen

(Nationale Vereniging tot Steun aan Gehandicapte personen vzw, 2013). Vanuit de doven-gemeenschap wordt er een onderscheid gemaakt tussen 'doof' en 'Doof'. De term 'doof' verwijst enkel naar de mate van gehoorverlies. De term 'Doof' verwijst naar de culturele identiteit, er is sprake van identificatie met de doven-gemeenschap, er wordt ook gebruik gemaakt van gebarentaal (Fevlado Diversus, 2013).

1.3 LEEFTIJDGROEP

Kinderen tussen tien en dertien jaar zitten in de prepuberteit. De ontwikkeling van de sociale identiteit is prioritair (Delfos, 2008).

Relaties met leeftijdsgenoten zijn steeds belangrijker voor kinderen van deze leeftijd. Hierdoor wordt het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van de kinderen op een positieve manier beïnvloed. Ze leren van elkaar sociale vaardigheden. Vriendschappen zijn steeds meer gebaseerd op psychische nabijheid, hierbij zijn intimiteit en loyaliteit belangrijke criteria (Biltris, Demedts, Perquy en Vandekerkhove, 2010).

Volgens Erikson doorloopt het kind tijdens de schooltijd het stadium van vlijt - minderwaardigheid. Het kind probeert competenties te ontwikkelen om om te gaan met problemen. Daarnaast probeert het kind ook een plaats te verwerven in de sociale wereld. Wanneer kinderen hier niet in gestimuleerd worden, kunnen ze een gevoel ontwikkelen van minderwaardig te zijn en gaan ze twijfelen aan zichzelf. In deze periode ontwikkelen kinderen ook zelfvertrouwen, hiervoor moeten ze voldoende beloond worden voor gewenst gedrag (De Haan en Pijpers, 2010). Enkele van de kinderen met wie ik mijn bachelorproef maak staan aan het begin van de puberteit. Tijdens deze periode komt de identiteitscrisis op een hoogtepunt. In dit stadium spreekt Erikson van identiteit versus identiteitsverwarring. De drang naar onafhankelijkheid wordt groter (Baert, 2006).

Volgens Piaget verkeert een kind tussen 6 en 12 jaar in het stadium van concreet-operationele denkoperaties (De Haan en Pijpers, 2010). Hierbij is het denken gekoppeld aan realistische, concreet voorstelbare situaties. Het kind leert onder andere reversibel denken (terugdraaien naar een uitgangssituatie), seriëren (een aantal objecten volgens een dimensie rangschikken),... (Biltris et al, 2010). Het stadium dat hierop volgt is het stadium van de formeel-operationele denkoperaties. De jongere ontwikkelt het abstract en hypothetisch denken. Hierdoor is het denken minder afhankelijk van concrete zaken of gebeurtenissen. Men leert ruimtelijk, abstract en logisch te denken (De Haan en Pijpers, 2010).

Ik laat u nu kennismaken met de vier meisjes die meewerken aan mijn bachelorproef.

- *Charlotte is 9 jaar en draagt twee CI's, zonder deze hulpmiddelen is Charlotte doof.*
- *Jolien is 11 jaar en draagt twee CI's.*
- *Ilse is 12 jaar en heeft twee achter-het-oor-hangers.*
- *Hanne is 13 jaar en heeft twee achter-het-oor-hangers. Naast haar auditieve beperking heeft Hanne ook een fysieke beperking. Deze spierziekte zal ik niet verder bespreken, omdat dit weinig tot geen invloed heeft op mijn bachelorproef. Toch zal het belangrijk zijn dat ik niet teveel actieve zaken aanbied en dat er tijdens de sessies gezorgd wordt voor voldoende rust.*

1.4 BESLUIT

Zoals eerder besproken blijven kinderen met een auditieve beperking in de eerste plaats kinderen. Toch zijn er enkele aandachtspunten die ik meeneem en die belangrijk zijn voor de uitvoering van mijn praktijkgedeelte:

- Zorgen voor een rustige omgeving, zonder teveel achtergrondgeluiden;
- De basisgebaren rond computer- en internetgebruik leren;
- Kinderen tussen 9 en 13 jaar zijn volop bezig met hun identiteitsontwikkeling. In dit digitale tijdperk verloopt deze ontwikkeling ook deels via internet en andere digitale media. Voor mijn bachelorproef zal het dan ook belangrijk zijn om samen met de kinderen afspraken te maken en zo hun identiteitsontwikkeling te ondersteunen.

Kinderen met een auditieve beperking hebben pas last van hun 'beperking' wanneer hun sociale omgeving niet is aangepast. Dit is vaak het geval wanneer ze geboren worden bij horende ouders. Er moet dan naar een manier gezocht worden om te communiceren. Wanneer deze manier is gevonden, valt de sociale beperking van het kind deels weg.

2 INTERNETMOGELIJKHEDEN

2.1 INLEIDING

Zoals eerder vermeld komen kinderen steeds vroeger in aanraking met internet. Internet verwerft een steeds grotere plaats in ieders leven, ook in dat van kinderen. In 2012 beschikten 78% van de Belgische huishoudens over een internetverbinding. Van de gezinnen met kinderen heeft 93% een internetverbinding (Belgian Federal Government, 2013). Ik kan hieruit veronderstellen dat veel kinderen ook online gaan.

Het internet is een goede manier om informatie op te zoeken, om te communiceren of om te ontspannen. Het internet zorgt ervoor dat de zelfstandigheid van kinderen vergroot (Dimmer, 2010). Ze kunnen immers zelf op zoek gaan naar extra informatie, kunnen zelf kiezen op welke site ze surfen of kunnen communiceren met anderen.

2.1.1 Succes van internet

Het succes van internet bij kinderen en jongeren is te verklaren door volgende factoren (De Haan en Pijpers, 2010):

- Opkomst van communicatiediensten;
- Mogelijkheid om zelf informatie aan het web toe te voegen;
- Het naar elkaar toe groeien van internet, telefonie en audiovisuele media;
- Toenemende beschikbaarheid van inhoud:

Het informatieaanbod op internet is sterk toegenomen, hierdoor kan iedereen zich via verschillende media altijd en overal informeren en amuseren.

Dit hoofdstuk is opgedeeld in drie thema's: informatie, communicatie en ontspanning. Het is vanzelfsprekend dat deze door elkaar lopen. Zo is er op internet bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij een spel te chatten met je tegenstanders (Stichting Mijn Kind Online en Digivaardig & Digibewust, 2010). Het internet verandert elke dag, daarom heb ik mij voor deze bachelorproef vooral gebaseerd op informatie over internet die minder dan zes jaar oud is.

2.2 INFORMATIE

Internet is een verlengstuk van het gewone leven. Je kan van veel zaken uit het dagelijkse leven ook op een website vinden, zo heeft elk tijdschrift ook een website, kan je veel televisieprogramma's opnieuw bekijken,... Wanneer kinderen aan het surfen zijn, komen ze vaak leuke weetjes en nieuwtjes tegen (De Craene en Valcke, 2007).

Binnen de leefgroep kunnen de kinderen gebruik maken van internet, ook thuis en op school maakt men gebruik van internet om nieuwe informatie op te doen. Ik heb gemerkt dat de kinderen vooral afbeeldingen opzoeken. Daarnaast zoeken ze ook informatie op over hun idolen (bijvoorbeeld Selena Gomez).

Volgens Dimmer (2010) gebruiken meisjes internet meer voor huiswerk en minder voor spelletjes en downloaden dan jongens dit doen.

De scheiding tussen leren en spelen is niet altijd meer duidelijk. In het Engels bestaat hiervoor een term: 'edutainment'. Dit is een samentrekking van 'education' en 'entertainment'. Kinderen leren spelend dingen bij via internet. Toch leren kinderen niet automatisch bij van spelletjes. Er is nood aan expliciete begeleiding en sturing van opvoeders (De Craene en Valcke, 2007).

Kinderzoekmachines zijn voor kinderen vanaf 9 jaar minder aantrekkelijk. Ze vinden enkel schoolse informatie en dit is voor hen niet langer voldoende. Daarnaast is de alom bekende zoekmachine steeds gebruiksvriendelijker geworden. Wanneer je een typefout maakt, zal de website vragen 'bedoelde u soms...'. Kinderen hebben het vooral moeilijk met het bedenken van een goede zoekterm. Daarnaast hebben ze het ook moeilijk met het beoordelen van internetinformatie (De Haan en Pijpers, 2010).

2.3 COMMUNICATIE

Via internet communiceren kan op verschillende manieren: je kan schrijven, bellen, berichten versturen, e-mailen, gesprekken voeren,... Voor kinderen is communicatie via internet een aanvulling op het contact in 'het echte leven' (De Craene en Valcke, 2007). Communicatie via internet kan op twee manieren gebeuren: asynchroon of synchroon. Bij e-mailen gaat het om asynchrone communicatie, het duurt immers even voordat er antwoorden komen op vragen. Een voorbeeld van synchrone communicatie is chatten of Skypen, de antwoorden volgen meteen op de vragen (Dimmer, 2010).

Wanneer kinderen met een auditieve beperking online communiceren, valt hun beperking deels weg. Individuele verschillen kunnen online vergeten of verzwegen worden, anderzijds kan het ook de basis zijn voor contact (Isarin, 2006). Online communicatie wordt minder gekenmerkt door auditieve en visuele informatie (De Haan en Pijpers, 2010). Dit kan voor kinderen met een auditieve beperking een pluspunt zijn.

Ik merk bij de kinderen in de leefgroep dat ze nog beperkt communiceren via internet. Enkele van de kinderen sturen regelmatig een e-mail naar één van de opvoeders of naar familie.

Vanaf 9 jaar worden kinderen steeds socialer, ze willen voortdurend in contact zijn met leeftijdsgenoten (Pardoën en Pijpers, 2006). De vroege tienertijd is een periode van fysieke, cognitieve en emotionele veranderingen. Men komt los van de ouders en ontwikkelt een eigen volwassen identiteit. Er wordt geoefend op het aannemen van nieuwe rollen, hierbij speelt communicatie via internet ook een steeds grotere rol (De Haan en Pijpers, 2010).

Internet is voor de kinderen een verlengstuk van hun sociale leven geworden. Er worden afspraken gemaakt, contact gehouden met vrienden,... Toch is internet geen vervanging geworden van het echte contact met elkaar. Vriendschappen worden onderhouden en verstevigd via internet (Pardoën en Pijpers, 2006).

Doordat de kinderen in een leefgroep verblijven, hebben ze dit contact minder nodig. Ze zijn dan ook minder bezig met e-mailen of chatten. Toch vertelde Ilse mij dat ze via Facebook toch regelmatig praat met andere mensen. Ik merk dat de nood aan dit sociaal contact er toch is, maar wanneer de kinderen in de leefgroep zijn deze nood wordt vervuld door de aanwezigheid van hun leeftijdsgenoten.

2.3.1 E-mail

Iets dat kinderen ook van hun ouders leren, omdat zij dit ook doen, is e-mailen. Van zodra men meer gebruik maakt van e-mail, gaat dit vervelen en gaan kinderen over op chatten (Dimmer, 2010). Het is een vorm van asynchrone communicatie en doordat men niet onmiddellijk een antwoord krijgt, is dit voor oudere kinderen minder aantrekkelijk (De Haan en Pijpers, 2010).

In de leefgroep zijn er enkele kinderen die regelmatig een e-mailtje sturen. Jolien stuurt af en toe een e-mail naar haar zus en ouders. Hanne stuurt soms een e-mailtje naar een opvoeder of een therapeut. Bij het opstellen van deze e-mails hebben de kinderen ondersteuning nodig. Ze weten niet goed wat ze erin kunnen zetten, wat de juiste schrijfwijze is

van bepaalde zaken of hoe ze deze e-mail technisch opstellen. Dit zal dus één van de zaken zijn die ik de kinderen kan leren of die ik op de website kan uitleggen.

2.3.2 Chatten

Zoals eerder beschreven is chatten een vorm van synchrone communicatie, men kan direct communiceren met een andere persoon. Er is een verschil tussen chatten in open chatruimtes en gesloten chatruimtes. Bij open chatruimtes kan iedereen die dit wil berichten posten, er is van niemand toestemming nodig. Daarnaast is de controle die gevoerd wordt ook geringer dan in gesloten chatruimtes. Om te kunnen deelnemen aan gesprekken in gesloten chatruimtes, moet je toestemming krijgen van de gebruikers (De Craene en Valcke, 2007). Chatten in een gesloten chatruimte is te vergelijken met MSN-messenger. Toch is dit niet hetzelfde. MSN-messenger was een vorm van instant messaging, net zoals Skype dat nu is (De Craene en Valcke, 2007).

2.3.2.1 Skype

Sinds april 2013 is MSN Messenger overgenomen door Skype. Het is een vorm van Voice over IP, kortweg VoIP (Pardoen en Pijpers, 2006). Bij Skype kan je niet alleen gesprekken voeren, maar via telefoonverbinding ook praten met elkaar via een microfoon. Een extra mogelijkheid hierbij is dat je elkaar ook kan zien via webcam. Het is een vorm van video-conference: point to point (Dimmer, 2010).

Het programma wordt vooral gebruikt door reizigers die in contact willen blijven met hun familie en vrienden. Ook voor kinderen met een auditieve beperking is Skype een handig hulpmiddel. Voor hen is het goed dat ze het mondbeeld van hun gesprekspartner kunnen zien of dat ze eventueel kunnen communiceren met gebaren.

Er bestaan voor personen met een auditieve beperking ook gespecialiseerde producten. Zo biedt Vlibank op hun website een alternatief: de beeldtelefoon:

- Iris 5000: kost 160 tot 170 euro;
- VidEye: kost 675 tot 700 euro.

Beide producten zijn duurder dan Skype, dat gratis is. Daarnaast bieden ze slechts enkele extra mogelijkheden. Wanneer je gebeld wordt, is er niet enkel een geluidssignaal, maar ook een lichtflits. Bij de VidEye is er ook een video-antwoordapparaatfunctie (KOC - Vlibank, 2013).

Ikzelf denk dat Skype ook veel mogelijkheden heeft voor personen met een auditieve beperking en dat deze gespecialiseerde producten te duur en te weinig extra bieden, behalve dat de kwaliteit beter kan zijn.

Onderzoek toont aan dat Skype voldoende kwaliteit biedt om spraakafzien mogelijk te maken voor personen met een auditieve beperking. Bij personen met een CI is aangetoond dat zij een betere spraakperceptie hebben wanneer zowel audio als visuele input wordt gebruikt dan wanneer enkel audio wordt gebruikt (Mantokoudis, et al., 2013).

In de leefgroep wordt Skype reeds gebruikt bij één van de jongere kinderen om te praten met zijn thuisfront. Elke week zit hij even kort voor de computer om zijn mama te vertellen wat hij al gedaan heeft die week. De andere kinderen zijn dan heel nieuwsgierig, ook de kinderen met wie ik deze bachelorproef doe. Wanneer ik hen vertelde dat ik hen iets zou bijleren over internet en over Skype, wisten ze niet meteen wat dit laatste was. Ik heb hen dan verteld dat dat is wat Louis met zijn mama doet, dat ze elkaar kunnen zien. Toen waren ze mee in mijn verhaal en waren ze meteen enthousiast om dit ook eens te proberen.

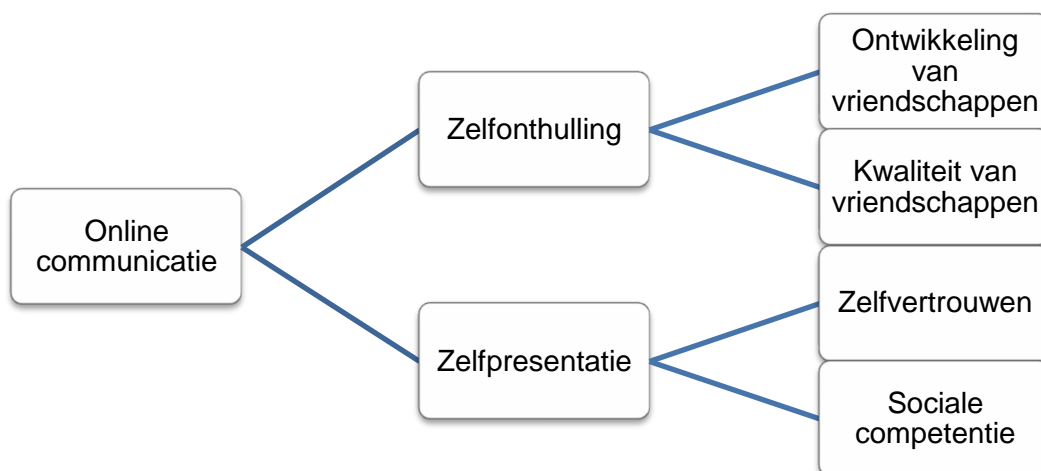
Bij Skype kies je zelf wie je toevoegt in je contactenlijst. Hierdoor is de kans op ongewenste contacten minder groot (De Haan en Pijpers, 2010).

2.3.2.2 Sociale netwerksites

Chatten kan ook geïntegreerd zijn in websites. Dit is onder andere het geval bij sociale netwerksites. Een sociale netwerksite richt zich op het bouwen en onderhouden van sociale netwerken of relaties tussen mensen die dezelfde interesses en ideeën hebben. Er wordt een profiel aangemaakt dat gebruikt kan worden om informatie te delen en te chatten (Dimmer, 2010).

Een voorbeeld van zo'n sociale netwerksite is Facebook. Hoewel Facebook oplegt dat kinderen minstens 13 jaar moeten zijn om een profiel aan te maken, zijn er toch kinderen actief op deze site. Ook kinderen delen via deze site informatie over zichzelf, plaatsen foto's online of voeren gesprekken met elkaar. Dit komt voort uit hun nood aan sociale interactie (De Craene en Valcke, 2007). Facebook heeft nog een extra mogelijkheid: je kan er tegen elkaar spelletjes op spelen waarbij je ook samen moet werken. Ik denk dan bijvoorbeeld aan spelletjes zoals Farmville.

Voor kinderen zijn deze sociale netwerksites een omgeving waar ze kunnen experimenteren. Door zelfonthulling en zelfpresentatie en de reacties die hierop komen, kunnen kinderen en jongeren met hun identiteit experimenteren. Zelfonthulling is het geven van informatie over zichzelf aan anderen. Zelfpresentatie is het proces waarbij mensen proberen om de indruk die andere mensen van ze hebben, te controleren. Door zelfpresentatie en zelfontwikkeling kan het zelfvertrouwen verder ontwikkeld worden (Dimmer, 2010). Kinderen die met hun eigen identiteit spelen op internet, hebben meer zelfvertrouwen en zijn sociaal competent. Dit heeft als oorzaak dat kinderen die meer online zijn meer in contact komen met mensen met een andere sociale, culturele of intellectuele achtergrond (De Haan en Pijpers, 2010). Het internet is een omgeving waar ze luid en duidelijk verkondigen dat ze bestaan (Pardoen en Pijpers, 2006).

Figuur 4 - Sociale kansen

Het omgaan met sociale netwerksites zoals Facebook zal slechts beperkt aan bod komen in de sessies die gegeven worden. Enkel Ilse heeft een profiel.

2.4 ONTSPANNING

2.4.1 Gamem

Je kan het zo gek niet bedenken of er bestaat een spel over: je kan schaken, taarten maken, puzzels oplossen, verkleden,... op internet. Spelletjes maken vaak gebruik van hyperrealistische beelden, dit verklaart meteen ook hun succes (De Craene en Valcke, 2007).

Er zijn verschillende soorten games op internet:

- Casual games: minispelletjes. Er zijn twee criteria om deze te onderscheiden van andere games (De Haan en Pijpers, 2010):
  - Korte speelsessies: ongeveer vijf minuten per level. De kinderen kunnen in een beperkte tijd een doel bereiken. Een voorbeeld hiervan is Tetris.
  - Steile leercurve: het kind krijgt het spel snel onder de knie. De bediening en de regels zijn eenvoudig. Binnen de game-industrie wordt hierover gesproken als: 'easy to learn, hard to master'. Kinderen hebben succeservaringen doordat ze elke keer een stapje verder kunnen komen.
- Multiplayer games: je kan met veel verschillende personen tegelijkertijd een spel spelen. Via deze spelletjes komen de kinderen in contact met onbekende kinderen. Hierbij wordt de grens tussen spel en communicatie doorbroken. Vaak is er bij multiplayer games de mogelijkheid om met elkaar te chatten of standaardzinnen met elkaar uit te wisselen.
- Serious games: het doel van deze spelen is om op een onderwijskundig verantwoorde manier iets te leren (Dimmer, 2010). Het gaat hierbij dus om edutainment (zie hoofdstuk 2.2 Informatie).

Games zijn populair bij kinderen omdat ze steeds een beloning kunnen behalen. Er zijn ook enkele positieve kanten aan het spelen op internet:

- Het ruimtelijk inzicht vergroot;
- Het geheugen en de concentratie verhoogt;
- Complexe cognitieve functies kunnen verbeteren: inzicht verkrijgen, interpreteren van ingewikkelde informatie en probleemoplossend vermogen (Dimmer, 2010).
- Trial and error: kinderen hoeven niet bang te zijn om fouten te maken. Games worden vergeleken met een sandbox: een veilige zandbak om te leren (De Haan en Pijpers, 2010).

Veel spelletjes zijn ontwikkeld in het Engels. Dit zorgt voor de kinderen uit mijn leefgroep voor een moeilijkheid. Doordat ze al een lichte taalachterstand hebben (zie hoofdstuk 1.2.4 Kenmerken), is hun kennis van het Engels beperkt.

Er zijn al meerdere wetenschappelijke onderzoeken uitgevoerd over de link tussen het spelen van gewelddadige spelletjes en jongeren. Wanneer er een verband wordt gezien tussen het spelen van gewelddadige spelletjes en agressieve jongeren, is dit geen oorzakelijk verband. Jongeren zijn niet agressiever doordat ze gewelddadige spelletjes spelen. Als er problemen ontstaan, is dit eerder doordat er andere factoren meespelen: psychische problemen of een moeilijke thuissituatie (De Craene en Valcke, 2007).

Aangezien ik mijn bachelorproef enkel maak met meisjes die niet geïnteresseerd zijn in gewelddadige spelletjes, zal ik hier niet verder op ingaan.

De meisjes van de leefgroep konden in de eerste sessie aangeven welke spelletjes ze graag speelden. Enkele van de zaken die naar voren kwamen zijn de volgende: goSupermodel, het huis Anubis en koken. Dit is gelijklopend met wat hiervoor werd gezegd. Het zijn allemaal spelletjes die kort zijn, casualgames. Hoewel goSupermodel ook gezien kan worden als een multiplayergame waarin verschillende casualgames zijn verwerkt. De spelletjes zijn ook typisch voor meisjes en er komt geen geweld in voor.

2.4.2 Muziek en filmpjes bekijken

De bekendste website om muziek en filmpjes te bekijken is Youtube. Kinderen kunnen bewust kiezen naar wat ze wel of niet kijken (De Craene en Valcke, 2007).

Bij de kinderen uit de leefgroep is dit naast spelletjes spelen de grootste bezigheid op internet. De kinderen gaan op zoek naar liedjes die ze leuk vinden en luisteren hier dan naar. Soms kijken ze ook naar programma's via de site van Ketnet.

2.5 EXTRA MOGELIJKHEDEN VOOR KINDEREN MET EEN AUDITIEVE BEPERKING

Voor kinderen met een beperking heeft ICT-gebruik nog enkele extra mogelijkheden:

- Helpt om het leerpotentieel te verbeteren;
- Bevordert leer- en werkmotivatie: vormgeving en multimedia maken het aantrekkelijk;
- Bevordert het zelfrespect en de eigenwaarde;
- Bevordert de autonomie;
- Maakt differentiëren makkelijker;
- Bevordert de concentratie (Vlaamse Overheid, 2009).

2.6 BESLUIT

Internet is de laatste jaren steeds meer een vorm van vrije tijd geworden voor kinderen. Ze kunnen online communiceren met hun klasgenootjes en vriendjes, kunnen hun tijd vullen met spelletjes spelen en kunnen het internet raadplegen voor extra informatie.

Het internet zorgt er op die manier voor dat ze hun identiteit verder kunnen ontwikkelen. Ze kunnen experimenteren met rollen en kunnen nieuwe sociale vaardigheden ontwikkelen. Dit doordat ze aan zelfpresentatie en zelfonthulling kunnen doen.

Spelletjes vergroten het ruimtelijk inzicht, het geheugen en de concentratie en het probleemoplossend vermogen. Kinderen krijgen meer inzicht en kunnen ingewikkelde informatie beter interpreteren.

Het internet heeft veel positieve zaken, maar spijtig genoeg zijn er ook gevaren aan verbonden.

3 INTERNETGEVAREN

3.1 INLEIDING

Internet heeft verschillende gevaren. Deze kunnen opgedeeld worden in verschillende categorieën. Naast diegene die hier besproken worden, zijn er natuurlijk nog andere gevaren (bijvoorbeeld illegaal downloaden, internetcriminaliteit, internetverslaving,...). Deze worden hier niet besproken omdat ik veronderstel dat de kinderen voor wie ik mijn bachelorproef maak, hier niet meteen mee in contact zullen komen.

Kinderen zijn zich niet altijd bewust van de gevaren die het internet met zich meebrengt. Het zal dan ook belangrijk zijn om hen hierop te wijzen. Men is niet altijd bewust op zoek naar gevaren, maar soms overkomt het kinderen gewoon. Kinderen leren met vallen en opstaan, zo ook op internet (Pardoen en Pijpers, 2006).

Uit een Nederlands onderzoek in opdracht van Digibewust (Scheerman en Vermulst, 2013) blijkt dat 63% van de jongeren tussen 12 en 16 jaar al eens iets vervelends heeft meegemaakt op internet. De leeftijd van de kinderen voor wie ik mijn bachelorproef maak ligt iets lager. Daarom lijkt het mij belangrijk dat ik de kinderen hierop voorbereid en hen ook bewust maak van de gevaren die er zijn wanneer ze op internet surfen. Zo kan ik preventief werken.

3.2 JURIDISCHE GEVAREN

Één van de juridische gevaren is internetcriminaliteit: het stelen van creditcardgegevens of het schrijven van virussen (Pardoen en Pijpers, 2006). Ook schending van de auteursrechten kan een mogelijk gevaar zijn. Deze zullen niet besproken worden omdat dit zelden of nooit van toepassing is bij kinderen.

Hacken is het inbreken op een andere computer. Kinderen houden zich hier niet mee bezig of beschikken niet over de vaardigheden, maar ze kunnen er wel het slachtoffer van worden (Stichting Mijn Kind Online en Digivaardig & Digibewust, 2010).

Kinderen hebben veel vertrouwen in elkaar, ze geven hun wachtwoord vaker aan elkaar door dan volwassenen dat doen. Wanneer ze dan ruzie krijgen of een 'grapje' met elkaar willen uithalen, plaatsen ze dan berichten uit naam van de ander op internet. Dit kan voor problemen zorgen (Pardoen en Pijpers, 2006).

3.3 GEVAREN VOOR DE VEILIGHEID

3.3.1 Reclame

Je hoeft niet ver te zoeken naar reclame op internet, je hebt het in alle vormen en maten:

- Banners: rechthoekige reclame bovenaan een pagina;
- Pop-up vensters: reclame in een apart venster;
- Buttons: kleinere banners, in het midden van een pagina;
- Sky-scrapers: grote staande advertenties aan de zijkant van het scherm (De Craene en Valcke, 2007).

Er zijn vier kenmerken die typerend zijn voor reclame in nieuwe media (De Haan en Pijpers, 2010):

— Product placement:

Dit is al enkele jaren gekend op televisie, maar vindt nu ook ingang in nieuwe media. Een voorbeeld hiervan is een spelletje van een merk van cornflakes waarbij je de cornflakes moet vangen. De reclame wordt geïntegreerd in het spel. Het gaat hierbij om advergames. Wanneer er reclame wordt gemaakt in het spel zelf (bijvoorbeeld een kookspelletje waarbij een bestaand product wordt gebruikt), wordt dit in-game advertising genoemd.

— Targeting:

Hierbij wordt de reclame die je te zien krijgt aangepast aan de gebruiker. Er wordt aan gedrags- en profielmarketing gedaan. Hiervoor maakt men gebruik van cookies. Dit zijn bestanden die automatisch op je computer worden opgeslagen. Wanneer je een bepaalde website bezoekt, bijvoorbeeld van een schoenenwinkel, zal er op andere websites ook reclame verschijnen van de schoenen die je bekeek op die site (Pardoen en Pijpers, 2006).

— User-generated ads:

De leden van de doelgroep maken zelf de reclame. Marketeers bieden bijvoorbeeld de mogelijkheid om wallpapers te maken of e-cards met reclame op te versturen.

— Virale marketing (= buzz-marketing):

Dit is een moderne vorm van mond-aan-mondreclame. Je speelt bijvoorbeeld een spelletje en als je het spelletje doorstuurt naar vrienden, krijg je nog een extra kans.

J. De Haan en R. Pijpers (2010) voerden onderzoek naar kinderen en reclame op internet. Hieruit is gebleken dat kinderen het verschil tussen neutrale informatie en reclame niet zien, dit kunnen ze wel met televisiereclame. Hiervoor zijn twee mogelijke verklaringen:

— Bij televisiereclame is er een duidelijk onderscheid tussen het programma en de reclame. Bij internetreclame is dit niet het geval. De reclame komt tegelijkertijd met de andere informatie in beeld.

— Kinderen worden al op zeer jonge leeftijd blootgesteld aan televisie, met internet komen ze pas later in contact. Hierdoor hebben ze minder ervaring met reclame op internet.

Kinderen herkennen reclame op internet makkelijker wanneer er prijsinformatie aanwezig is (De Haan en Pijpers, 2010). Dit verwerkte ik in één van de sessies die ik gaf aan de kinderen.

3.3.2 *Online kopen*

Net als bij volwassenen bestaat bij kinderen ook het gevaar dat ze ongewild iets kopen op internet of een spel spelen dat eigenlijk betalend is. Sommige spelletjes zijn deels gratis te spelen, maar als je hogere levels wil bereiken, moet je hiervoor betalen. Hiervan dragen dan vooral de ouders de gevolgen (Dimmer, 2010).

3.3.3 *Virussen*

Het schrijven van een virus is een juridisch gevaar (zie hoofdstuk 3.2 Juridische gevaren), maar kinderen kunnen er ook slachtoffer van worden. Kinderen sturen e-mails gemakkelijk naar elkaar door. Het gaat dan vooral om e-mails met een leuke of grappige inhoud. Via deze weg verspreiden virussen zich snel (Pardoen en Pijpers, 2006). Ook via chatdiensten verspreiden virussen zich snel. Een virus is een programma dat zichzelf kan verspreiden

en vermenigvuldigen. De gevolgen ervan kunnen verschillen. Zo kan het zijn dat er gegevens worden beschadigd, dat er een pop-up verschijnt of andere zaken (De Craene en Valcke, 2007).

3.3.4 Privacy

Internet is niet langer een medium om enkel naar te kijken, het is een medium waar je zelf informatie op kan publiceren (Dimmer, 2010). Voor kinderen is het moeilijker dan voor jongeren om het onderscheid te maken tussen wat persoonlijke gegevens zijn en wat je wel op internet kan zetten. Ook het publiceren van foto's komt vaak voor. Dit is een groot risico op profielsites: kinderen geven teveel van zichzelf prijs. Daarnaast geloven ze alles wat anderen zeggen. Deze persoonlijke gegevens kunnen ook gebruikt worden voor commerciële doeleinden (Pardoen en Pijpers, 2006).

Internet heeft een ontremmende functie, dit wordt ook wel 'disinhibitie' genoemd (De Haan en Pijpers, 2010). Een gevaar hierbij kan 'oversharing' zijn. Hierbij wordt er teveel persoonlijke informatie op internet gezet. Uit onderzoek blijkt daarbij dat meer kinderen denken dat hun profiel is afgeschermd terwijl dit niet het geval is (Dimmer, 2010).

Dit is ook het geval bij Inge. Zij heeft een Facebookprofiel en wanneer je niet bevriend bent met haar, kan je toch haar volledige profiel bekijken.

3.3.4.1 Phising

Bij phising gaat het om spam die via e-mail verzonden wordt en waarin gevraagd wordt om persoonlijke bankgegevens in te vullen (Pardoen en Pijpers, 2006). Aangezien kinderen nog niet over bankgegevens beschikken en deze vaak ook niet kennen van hun ouders, is dit gevaar minder groot voor kinderen.

3.4 GEVAREN IN VERBAND MET INFORMATIE

Kinderen lopen al snel verloren op internet. Het is slecht gestructureerd en moeilijk om te beoordelen (De Craene en Valcke, 2007).

Zoals eerder vermeld kan het moeilijk zijn om je weg te vinden op internet wanneer je op zoek bent naar specifieke informatie. Wanneer je iets zoekt via Google, kom je al snel op tienduizenden resultaten uit, als het er niet meer zijn. Kinderen bepalen de betrouwbaarheid van websites aan de hand van de aantrekkelijkheid (kleurgebruik, lettergrootte, animaties), de toon van de website (kwantiteit wordt vooropgesteld aan kwaliteit) (Dimmer, 2010).

3.5 SOCIAAL-EMOTIONELE GEVAREN

3.5.1 Vervelende ervaringen

Vervelende ervaringen op internet zijn moeilijk te vermijden. Soms komen kinderen bij toeval op websites met seks en geweld. Dit kunnen ze als schokkend of vervelend beschouwen. Het is belangrijk dat de kinderen hier met iemand kunnen en durven over praten. Er moet ook op gewezen worden dat het iedereen kan overkomen en dat het kind zeker niet alleen is om een probleem op te lossen (Dimmer, 2010).

3.5.1.1 Grof taalgebruik

In open chatruimtes (soms ook in gesloten chatruimtes) kan grove taal gebruikt worden, kunnen seksuele insinuaties gemaakt worden of kunnen scheldpartijen ontstaan. Dit kan voor kinderen zeer intimiderend zijn (Pardoen en Pijpers, 2006).

3.5.1.2 Cyberpesten

Spijtig genoeg is cyberpesten een actueel thema. In de actualiteit komt regelmatig dat een kind of een jongere uit het leven stapt na pesterijen via het internet of andere nieuwe media.

Wie zich niet goed voelt, loopt meer kans om gepest te worden. Wanneer kinderen in het echt worden gepest, zijn ze ook kwetsbaarder om op het internet slachtoffer te worden van cyberpesten (De Craene en Valcke, 2007).

Cyberpesten kan verschillende vormen aannemen (Dimmer, 2010):

- Dreigen en uitschelden via e-mail of chat;
- Intieme of gemanipuleerde foto's van iemand anders op internet plaatsen;
- Een virus naar iemand anders versturen;
- Inloggegevens stelen en veranderen;
- Roddelen over anderen;
- Opnamen maken via webcam en op internet zetten.

3.5.2 Identiteit

Op internet kan iedereen zich anders voordoen. Kinderen kunnen zich niet alleen zelf anders voordoen (bijvoorbeeld enkele jaren ouder), maar kunnen ook in contact komen met anderen die zich anders voordoen. Op internet kan je jezelf verstoppen. Als je in 'real life' een verlegen meisje bent, kan je dit op internet helemaal draaien en de spraakwaterval zijn. Je kan praten op internet zonder dat iemand anders weet wie je bent. Deze andere identiteit aannemen is zeer eenvoudig en het is moeilijk te achterhalen of je de waarheid spreekt (De Haan en Pijpers, 2010).

Uit onderzoek is gebleken dat meisjes tussen 10 en 16 jaar kwetsbaar zijn voor volwassena die via internet op zoek gaan naar contact met kinderen. Ze genieten van de aandacht en tijd van de ander. Dit kan leiden tot cyberseks of tot een afspraak in real life (Dimmer, 2010).

Op sommige websites wordt de leeftijd van kinderen gevraagd. Op basis hiervan wordt een ander deel van de website getoond. Bij kinderen wekt dit nieuwsgierigheid op (Pardoen en Pijpers, 2006). Hierdoor kan het zijn dat ze een andere leeftijd opgeven dan hun werkelijke leeftijd. Hierdoor kunnen ze bij informatie terecht komen die nog niet geschikt is voor hun leeftijd (De Craene en Valcke, 2007).

3.5.3 Internetverslaving

Voor de volledigheid wil ik ook vermelden dat verslaving ook een gevaar kan zijn bij internetgebruik. *Aangezien er met de kinderen in de leefgroep afgesproken is dat ze slechts één dag in de week een halfuur op de computer mogen, denk ik niet dat dit een gevaar vormt. Thuis kunnen ze natuurlijk ook op de computer.*

3.5.4 Hoe kinderen omgaan met gevaren

Wanneer kinderen worden geconfronteerd met zaken die hen overstuur maken, kunnen ze op verschillende manieren reageren (De Nil, 2013):

- Fatalistische respons:

Het kind hoopt dat het probleem zich vanzelf oplost of het kind gaat het internet een tijdje mijden. Deze reactie komt vaker voor bij jongere kinderen, vaker bij jongens en

- kinderen met een lagere sociaal-economische status. Kinderen met psychologische problemen zijn ook minder geneigd om over hun problemen te praten.
- Communicatie:
Het kind praat erover met iemand die het vertrouwt. Meisjes passen dit vaker toe dan jongens.
  - Pro-actieve strategieën:
Het kind blokkeert mensen, delete berichten,... Hiervoor zijn natuurlijk enkele technische vaardigheden en kennis nodig. Ook dit passen meisjes vaker toe dan jongens.

3.6 GEVAREN BIJ SKYPE

Skype is een vrij veilig communicatiemiddel zolang kinderen enkel mensen toevoegen die ze kennen. Wanneer kinderen ook de contactenlijst van anderen toevoegen, kunnen er problemen optreden (De Haan en Pijpers, 2010). Cyberpesten kan ook voorvallen via Skype. Volgens mij kan het dan voorvallen dat pesten op school zich ook doorzet naar pesten op het internet. Zo heeft het slachtoffer geen enkel moment rust en geen enkel plaatsje waar hij/zij veilig is.

3.7 GEVAREN BIJ KINDEREN MET AUDITIEVE BEPERKING

De Nederlandse stichting "Mijn kind online" ontwikkelde een publicatie over kinderen in het buitengewoon onderwijs op internet. Zij stellen dat kinderen met een beperking makkelijker te beïnvloeden zijn en daarnaast ook meer vatbaar zijn voor manipulatie, verslaving of afwijzing. Dit komt vooral doordat informatie die geboden wordt op websites te moeilijk is voor deze kinderen. Zo begrijpen ze bijvoorbeeld de waarschuwingen over privacy minder goed. Het internet brengt voor deze kinderen veel vragen met zich mee: 'Wat bedoelt de ander met die smiley?', 'Kan ik echt 3000 euro winnen?',... (Stichting Mijn Kind Online en Digivaardig & Digibewust, 2010).

3.8 BESLUIT

Elk kind gaat op een andere manier om met de gevaren van internet. Deze gevaren kunnen zeer divers zijn. Het kan gaan om juridische gevaren waarbij je dus problemen kan krijgen met de politie. Een voorbeeld hiervan is hacken. Er zijn ook gevaren in verband met informatie. Niet alle informatie die je op internet tegenkomt is correct. Kinderen kunnen ook verdwalen in de hoeveelheid informatie.

Een derde soort gevaren hebben betrekking op het sociaal-emotioneel vlak. Het gaat om zaken waarbij de integriteit van een kind in het gedrang kan komen. Enkele voorbeelden hiervan zijn: cyberpesten, vervelende ervaringen (contact met vreemden met slechte bedoelingen) en grof taalgebruik.

Kinderen moeten attent gemaakt worden op deze gevaren, hierop zal dieper ingegaan worden in het volgende hoofdstuk.

4 INTERNETOPVOEDING

4.1 INLEIDING

Zoals eerder beschreven is internet een fantastisch interactief medium, maar hiervoor zijn enkele voorwaarden. Zo vergelijkt Dr. Martine-France Delfos internet met het leren fietsen. We laten kinderen niet meteen alleen op straat fietsen, maar leren dit in stappen aan. Er is een volwassene nodig om de wereld te begrenzen en ervaringen naar waarde te schatten. Het probleem hierbij is niet het fietsen, maar de situatie waarbinnen kinderen zich met de fiets moeten bewegen. Zo leren kinderen erg gemakkelijk met computers omgaan, maar de situaties waarbinnen zij zich begeven op internet zijn niet altijd op hen afgestemd (Delfos, 2008).

4.2 BEGRIP 'MEDIAWIJSHEID'

Mediawijsheid is het geheel van kennis, mentaliteit en vaardigheden waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld (De Haan en Pijpers, 2010).

— Kennis:

Het gaat om de historische en ethische kennis die nodig is om mediaboodschappen te kunnen interpreteren en waarderen. Deze kennis kan ik overbrengen tijdens de sessies.

— Mentaliteit:

De bereidheid om die kennis en vaardigheden in te zetten om hun eigen bewustzijn te vergroten. Deze mentaliteit wil ik vooral overbrengen tijdens de tweede sessie.

— Vaardigheden:

Technische en creatieve vaardigheden die nodig zijn om media te kunnen gebruiken. Deze vaardigheden leer ik vooral aan tijdens de derde en vierde sessie die ik doe samen met de kinderen.

4.3 FILTERS?

Het internet kan veiliger gemaakt worden door middel van filters.

4.3.1.1 Internetfilter

Er kan een internetfilter geïnstalleerd worden om te vermijden dat kinderen of jongeren op websites met seks en geweld komen. Deze filtersoftware kan op twee manieren werken:

— Blacklisting:

Hierbij worden ongewenste websites geblokkeerd. Hiervoor zou je een volledig overzicht van ongewenste websites moeten maken.

— Whitelisting:

Dit geeft alleen toegang tot gewenste sites (Pardoen en Pijpers, 2006).

Binnen de voorziening zijn er beperkingen opgelegd, per gebruiker kan je bepaalde sites niet bezoeken (dit is een vorm van blacklisting).

Tijdens mijn stageperiode heb ik ook met mijn stagementor overlegd: "Is het best om sites te blokkeren of om de kinderen te leren omgaan met ongewenste websites?". In samenspraak hebben we dan beslist dat ik zou melden aan de kinderen dat er binnen de voorziening beperkingen zijn opgelegd, maar dat dit niet overal geldt. Het zal dus ook belangrijk

zijn om de kinderen te leren omgaan met ongewenste websites en gedragsregels af te spreken.

4.3.1.2 Spam-filter

Dit kan een handig hulpmiddel zijn om kinderen te ondersteunen in het onderscheiden van persoonlijke e-mail en spam. Vaak komt spam ook bij de 'ongewenste berichten', dan is er een spam-filter ingebouwd in het programma.

4.3.1.3 Kinderbrowser

Een kinderbrowser is een browser, zoals bijvoorbeeld Internet Explorer, speciaal ontwikkeld voor kinderen. Een voorbeeld hiervan is de browser 'My bee'. Kinderen kunnen enkel websites bekijken die door ouders als 'geschikt' zijn bevonden. De websites moeten niet enkel door hun eigen ouders zijn goedgekeurd, maar kunnen ook worden goedgekeurd door ouders van andere gebruikers (KPN, 2012).

Met het filteren van de informatie die binnenkomt, zijn niet alle problemen opgelost. Het is beter om via de opvoeding die kinderen krijgen een juiste houding en weerbaarheid te ontwikkelen (De Craene en Valcke, 2007).

4.4 TIPS VOOR OPVOEDERS

Het is goed om kinderen te wijzen op de gevaren die bestaan wanneer ze op internet surfen. Zo kunnen ze hiermee rekening houden. Wanneer een kind terecht komt op een website met ongeschikt materiaal, zal het belangrijk zijn om hier niet boos om te worden (Pardoën en Pijpers, 2006).

Pardoën en Pijpers (2006) vermelden ook enkele algemene adviezen voor ouders, leerkrachten en opvoeders:

- Blijf in de buurt

De computer van de leefgroep staat in de leefgroep zelf, zo is er dus altijd iemand aanwezig. Als de kinderen vragen of problemen hebben, kunnen ze dan ook direct een opvoeder aanspreken.

Ook Valcke en De Craene (2007) pleiten ervoor dat kinderen geen computer hebben op hun kamer.

- Hang vuistregels naast de PC

Tijdens de derde sessie maak ik samen met de kinderen een muismat waarop de afspraken rond internetgebruik staan. Deze kunnen ze versieren. Ze kunnen hun muismat mee naar huis nemen en er wordt nog één extra gemaakt voor in de leefgroep.

- Sta open voor nieuwe kennis

Tijdens de eerste sessie gaf één van de kinderen aan dat ze graag surft naar 'goSupermodel'. Dit is een spel dat ik zelf niet ken, dus ging ik zelf op zoek naar meer informatie en vroeg haar ook om de website samen te ontdekken.

- Praat over internet

Daarnaast formuleren ze ook nog extra tips voor ouders van kinderen tussen 9 en 13 jaar:

- Maak de kinderen attent op advergames en geef hen alternatieven

Zoals eerder beschreven (zie hoofdstuk 3.3.1 Reclame) zijn advergames voor kinderen moeilijk om te begrijpen. Tijdens mijn sessies maak ik hen attent op het bestaan

hiervan. Ik leer hen ook hoe ze deze games kunnen herkennen. Op de website die ik maak probeer ik om links naar advergames te vermijden.

- Leer de kinderen om nooit informatie over zichzelf of anderen te geven
- Check samen de privacybepalingen voordat je je persoonsgegevens weggeeft
- Praat met de kinderen over het commerciële doel van veel sites
- Maak duidelijke afspraken
- Vertel hoe kinderen moeten omgaan met ongewenste inhoud

Naast de tips voor kids, ontwikkelde EXPOO ook tips voor ouders (Groeimee, 2011):

- Zorg ervoor dat de computer beveiligd is;
- Geef de computer een centrale plaats;
- Maak samen een e-mailadres en nickname aan;
- Scherm persoonlijke informatie af;
- Vergelijk internet met het echte leven;
- Maak goede afspraken over computergebruik;
- Toon interesse voor de virtuele leefwereld van je kind.

Het belangrijkste aandachtspunt dat steeds terugkomt is: blijf in de buurt, toon interesse, praat erover, geef de computer een centrale plaats. Kortom: zorg ervoor dat je beschikbaar bent voor het kind. Ook het aandachtspunt 'maak duidelijke afspraken' komt meermaals terug.

4.5 TIPS VOOR KINDEREN

In de publicatie van "Mijn kind online" (Stichting Mijn Kind Online en Digivaardig & Digibewust, 2010) over internet bij kinderen uit het buitengewoon onderwijs, staan 10 gouden regels voor veilig internetgebruik.

- Vraag aan je ouders of je op internet mag;
- Maak afspraken over internet met je ouders;
- Geloof niet alles wat je op internet ziet of leest;
- Geef geen informatie over jezelf of anderen;
- Geef geen wachtwoorden aan andere mensen;
- Let op met e-mailen (open geen e-mails van mensen die je niet kent);
- Zet niet zomaar filmpjes of foto's op internet (vraag toestemming);
- Gedraag je op internet zoals je normaal ook doet (niet pesten, schelden of dreigen, niet afspreken, onbekende mensen verwijderen);
- Stop internet als je iets vies of niet leuk vindt;
- Als je iets vervelends op internet gezien hebt, vertel het.

Van hieruit formuleerde men dan ook tips voor ouders en leerkrachten. Deze liggen dan ook in lijn met de tips voor de kinderen (bijvoorbeeld: zorg dat kinderen bij je terecht kunnen als ze iets vervelends meemaken op internet).

Ook EXPOO ontwikkelde enkele tips rond veilig internetgebruik voor kinderen (Groeimee, 2011):

- Geef je GSM-nummer en je adres niet aan onbekenden;
- Verander je wachtwoord zeker 1 keer per maand;
- Spreek niet offline af met iemand die je alleen online kent;
- Ongerust? Klopt er iets niet? Zeg het tegen een volwassene;
- Word alleen vriend met mensen die je ook in het echt kent.

Uit alle tips die hier staan selecteerde ik er 8 die ik meegeef aan de kinderen:

- Vraag of je op internet mag;
- Geloof niet alles wat je op internet ziet of leest;
- Geef geen informatie over jezelf of anderen;
- Zet niet zomaar filmpjes of foto's op internet (vraag toestemming);
- Geef je wachtwoord niet aan andere mensen;
- Gedraag je op internet zoals je normaal ook doet;
- Word alleen vriend met mensen die je ook in het echt kent;
- Begrijp je iets niet, zie je iets vreemd? Roep er een volwassene bij!

4.5.1 *Informatie opzoeken*

Voor kinderen kan het moeilijk zijn om hun weg te vinden op het internet (zie hoofdstuk 2.2 Informatie). Tijdens de eerste sessie gaven de kinderen aan dat ze informatie vooral opzoeken via Google. Klasse voor Ouders (2010) formuleerde vijf tips om op een goede manier aan de slag te gaan met Google, deze vulden ze aan met tips van Dirk De Grooff, de schrijver van het boek 'Google, snel en efficiënt'.

- Laat het kind zijn/haar vraag opschrijven;
- Onderstreep de belangrijkste woorden;
- Zoek naar het meest specifieke woord;
- Zoek synoniemen van woorden;
- Gebruik 'AND' tussen woordgroepen die samen horen en 'OR' tussen synoniemen;
- Zet de woorden die samen horen tussen aanhalingstekens;
- Typ alles na elkaar in Google;
- Ga na wie de bron is van de tekst.

Ikzelf denk dat deze tips voor de kinderen met wie ik mijn bachelorproef maak te moeilijk zijn. Daarom herleid ik deze naar de volgende tips:

- Schrijf je vraag op;
- Onderstreep de belangrijkste woorden;
- Typ deze in bij de zoekmachine (bijvoorbeeld Google);
- Raadpleeg minstens drie verschillende websites. Zo ben je er zeker van dat de informatie die je gevonden hebt klopt.

Voor de kinderen met wie ik deze bachelorproef maak, is het te moeilijk om op een website op zoek te gaan naar de auteur. Op de meeste websites staat deze informatie niet vermeld. Tijdens één van mijn sessies heb ik gemerkt dat hun leesstrategie hiervoor nog niet

voldoende ontwikkeld is. Ook het gebruik van de booleaanse operatoren (AND, OR, NOT) is volgens mij nog te moeilijk.

4.5.2 *E-mailen*

E-mailen vereist enkele vaardigheden: je moet weten hoe je een e-mail verzendt. Daarnaast moet je ook een idee hebben wat je erin zet. Anders dan bij chatten, kan je niet altijd antwoorden op vragen en moet je soms op meerdere vragen tegelijkertijd antwoorden.

Ook bij het ontvangen van e-mails moet je opletten: kinderen kunnen ook te maken krijgen met spam. Het is best om hen te leren wat dit is, hoe ze het kunnen herkennen en hen te melden dat je hier best niet op in gaat. Je stuurt het niet door en je antwoordt er niet op. Om spam te voorkomen laten kinderen hun e-mailadres beter niet achter op internet, op geen enkele website.

Kinderen moeten erop gewezen worden dat alles wat ze op internet zetten gevolgen heeft, zowel persoonlijke informatie als foto's. Dit geldt ook voor de informatie die ze e-mailen.

4.5.3 *Cyberpesten voorkomen*

Op de website van Clicksafe (2013) formuleert men tips om cyberpesten te voorkomen. Ik formuleerde deze eenvoudiger zodat de kinderen die deelnemen aan deze bachelorproef ze beter begrijpen.

- Geef je wachtwoord, adres of telefoonnummer niet zomaar aan iemand anders;
- Pas op met het gebruik van je webcam;
- Open of download geen e-mails van mensen die je niet kent;
- Voeg enkel mensen die je kent aan je contactenlijst toe;
- Geef het e-mailadres van iemand anders niet door;
- Blijf altijd beleefd. Doe op het internet niet wat je in het echte leven ook niet zou doen;
- Zet geen informatie over anderen op het internet.

4.6 **BESLUIT**

Er zijn verschillende mogelijkheden om om te gaan met de gevaren die het internet met zich meebrengt. Het aanleren van mediawijsheid is één van die manieren. Dit is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee mensen zich bewegen in de gemedialiseerde wereld.

Het internet kan ook veiliger gemaakt worden door het gebruik van filters, het kan dan gaan om internetfilters, spam-filters of om een kinderbrowser. In samenspraak met het team heb ik beslist dat ik geen enkele van deze filters gebruik. Ik maak de kinderen bewust van de gevaren die er bestaan en leer hen hier ook mee omgaan.

In dit hoofdstuk formuleerde ik ook tips voor ouders en opvoeders en voor de kinderen. De belangrijkste tip voor ouders en opvoeders is dat ze beschikbaar moeten blijven voor het kind. De belangrijkste tip voor de kinderen is dat ze wanneer ze iets niet begrijpen of iets vreemds zien, ze er dan een volwassene moeten bijroepen.

Uit het hoofdstuk over de gevaren die internet met zich meebrengt (zie hoofdstuk 3), bleek dat kinderen het moeilijk kunnen hebben met het opzoeken van informatie. Er werd dus een stappenplan opgesteld dat de kinderen kunnen volgen. Ook over e-mailen en rond het voorkomen van cyberpesten werden enkele tips geformuleerd.

5 METHODOLOGIE

5.1 INLEIDING

Voor de start van mijn bachelorproef was het mijn persoonlijk doel om de kinderen iets bij te leren. Ik wilde ook dat er na mijn stageperiode nog iets gedaan werd met mijn bachelorproef en dat deze niet zomaar in de kast zou verdwijnen. Toen het thema voor mijn bachelorproef vastlag, heb ik beslist dat ik ook een website wilde ontwikkelen. Op die manier wilde ik dat de kinderen nog zouden nadenken over veilig internetgebruik nadat mijn stageperiode en mijn bachelorproef gedaan was.

Voor het ontwikkelen van deze website, ging ik op zoek naar criteria waar websites voor kinderen aan moeten voldoen. Op deze website maak ik gebruik van visualisaties en pictogrammen. Dit doe ik ook tijdens mijn sessies. Voor de tweede sessie ontwikkel ik een spel voor de kinderen.

5.2 UITWERKING WEBSITE

Zoals beschreven bij de gevaren van internet, moet er rekening gehouden worden met auteursrechten. Dit zal ook belangrijk zijn wanneer ik afbeeldingen of pictogrammen wil gebruiken op de website die ik ontwikkel.

Voor deze bachelorproef maak ik ook een website. Hierop zal ik handige links en tips verzamelen voor de kinderen en hun ouders. Hiervoor ben ik op zoek gegaan naar een website waarop gratis pagina's aangemaakt kunnen worden. Daarnaast is het ook belangrijk dat er geen of weinig reclame op deze website staat. Zoals eerder vermeld (zie 3.3.1 Reclame) hebben kinderen het moeilijk om het onderscheid te maken tussen gewone informatie en reclame. Deze website vind je terug via www.linkslila.webs.com, een screenshot van de website is terug te vinden in bijlage 4.

5.2.1 *Criteria goede websites*

De Gouden @penstaart is een erkenning die in Nederland wordt gegeven aan websites voor kinderen. Elk jaar wordt de website verkozen die het best geschikt is voor kinderen en gemaakt is door volwassenen. Daarnaast wordt ook een website verkozen die gemaakt is door kinderen (De Gouden Apenstaart, 2013). Deze beide websites gaan dan verder naar The European Award for Best Children's Online Content waar één winnaar uit 14 verschillende landen wordt gekozen. In 2011 won België in de volwassen categorie met www.ketnet.be (European Commission's Safer Internet Programme, 2011).

Voor dit project werden verschillende criteria voor kindvriendelijke websites geformuleerd (De Gouden Apenstaartjaren, 2013):

- Gebruiksvriendelijk:
  - De website heeft een gemakkelijke url;
  - De website bevat of geeft toegang tot een goed werkende zoekmachine;
  - De laadtijd van de website is beperkt;
  - Video's en geluidsfragmenten worden niet automatisch gestart;
  - Links en knoppen zijn makkelijk herkenbaar;
  - Er is een gebruiksvriendelijke navigatiestructuur die aangepast is aan kinderen;
  - Kinderen weten altijd waar ze zijn op de website.

- Aantrekkelijk:
  - Reclame is beperkt;
  - Verzorgd taalgebruik dat afgestemd is op de doelgroep;
  - Evenwicht in het gebruik van tekst en beeld;
  - Er zijn interactieve elementen aanwezig op de website, zo kan het kind actief deelnemen aan de website;
  - De website lokt niet uit tot geweld of pestgedrag;
  - De website kan de aandacht van kinderen vasthouden op een aangename manier.
- Betrouwbaar:
  - Wanneer er actuele informatie op de website staat, moet deze up-to-date zijn;
  - Er is geen verleiding om geld uit te geven via de website;
  - Kinderen worden niet verleid informatie over zichzelf of anderen te verspreiden via internet;
  - Als kinderen zich moeten registreren, verschijnt er een melding met de vraag om dit samen met een ouder in te vullen;
  - De website overtreedt geen wetten over privacy;
  - Er is geen aanstootgevend materiaal of schadelijk materiaal aanwezig;
  - De website bevat geen links naar andere websites die ongeschikt zijn voor de doelgroep;
  - De maker van de website is duidelijk vermeld en er zijn contactgegevens beschikbaar;
  - Er is informatie beschikbaar over de doelstellingen van de maker(s);
  - Er is informatie beschikbaar over de schrijvers, de teksten of artikels;
  - De website bevat informatie voor ouders.

Dit zijn criteria waarmee ik rekening zal moeten houden bij het ontwikkelen van mijn website. Daarnaast zal ik deze criteria ook in mijn achterhoofd houden wanneer ik andere websites, waarvan ik een link op mijn website wil plaatsen, beoordeel.

Ook Pardoën en Pijpers (2006) vermelden enkele eisen waaraan een website op zijn minst moet voldoen:

- Overzichtelijk:

Op mijn website zorg ik ervoor dat alle links duidelijk zijn aangeduid. Op de homepage voorzie ik ook een overzicht van wat er te vinden is op deze website.
- Snel:

Hierop heb ik zelf niet zoveel invloed.
- Interactief:

Ik maak een pagina met links met interessante en leuke websites voor de kinderen. Zo staan alle websites gegroepeerd en hebben de kinderen een handig overzicht.
- Actueel en goed bijgehouden worden:

Ik maak voor de opvoeders een handleiding over hoe ze de website kunnen aanpassen. Zo kunnen zij de website up-to-date houden.

- Informatie moet correct zijn:
De informatie die ik op de website zet zal gebaseerd zijn op deze bachelorproef.
- Geen aanstootgevend materiaal bevatten.
- Alle onderdelen van de site moeten gratis beschikbaar zijn.
- Moet op een duidelijke, zichtbare plek vertellen wie de makers zijn en hoe je ze kunt bereiken:
Ik maak een aparte pagina met informatie over de website. Als ouders dan vragen hebben of zaken willen melden, kunnen ze hier terecht.

5.2.2 *Indeling website*

Voor de website gebruik ik de volgende indeling:

- Skype:
Bij de titel 'Skype' kunnen de kinderen screenshots vinden met hoe ze naar Skype moeten gaan. Ze kunnen er ook vinden hoe ze een gesprek met iemand kunnen starten en hoe ze hun webcam aanzetten. Ik werk hierbij met screenshots waaraan ik pijlen heb toegevoegd. Boven elke afbeelding zet ik een kort zinnetje met een beetje uitleg. Onderaan is een filmpje te vinden met hoe Skype geïnstalleerd kan worden.
- E-mail:
Ook bij de titel 'E-mail' werk ik met screenshots. Eerst kunnen de kinderen bekijken hoe je het e-mailprogramma opent en hoe ze een nieuwe e-mail kunnen bekijken. Daaronder vinden ze informatie over hoe ze zelf een e-mail opstellen. Dit wordt stap voor stap uitgelegd met screenshots en extra informatie. De kinderen kunnen op deze pagina ook doorklikken naar meer informatie over wat ze in hun e-mail kunnen schrijven. Op die pagina gebruik ik geschreven tekst ondersteund met pictogrammen.
- VGT:
Op deze pagina staan links naar sites waar de kinderen filmpjes kunnen vinden die ondersteund zijn door VGT. Het gaat dan bijvoorbeeld om het gebarenwoordenboek van de UGent en Karrewiet. Een deel van de website van Kaatje van Ketnet werkt ook rond VGT. Naar die website staat ook een link. De kinderen kunnen ook enkele filmpjes in VGT terugvinden.
- Tips voor kinderen:
Op de pagina met tips voor kinderen staan de tips die de kinderen ook meekrijgen tijdens de derde sessie (zie hoofdstuk 4.5 Tips voor kinderen). Ze kunnen er ook de filmpjes terugvinden die gebruikt werden tijdens de tweede sessie. Er staan ook enkele links naar spelletjes, hier kunnen ze hun mediawijsheid testen.
- Tips voor ouders/opvoeders:
Bij de criteria voor goede websites staat vermeld dat het belangrijk is dat er bij websites die ontwikkeld zijn voor kinderen ook een pagina is voor de ouders. Ik zorg ervoor dat dit ook bij de website die ik ontwikkel het geval is. Op deze pagina vermeld ik de tips voor ouders/opvoeders die u kon lezen in hoofdstuk 4.4 Tips voor opvoeders. Ik zet hierbij ook links naar andere websites waarop relevante informatie te vinden is.
- Links:
Hier vinden de kinderen links naar andere websites. In de mate van het mogelijke is er rekening mee gehouden dat deze websites ook voldoen aan de criteria voor goede websites (zie hoofdstuk 5.2.1 Criteria goede websites).

- Sint-Lievenspoort:
Hieronder vinden de kinderen de link naar de site van het MPI en de school. Deze link voegde ik toe op vraag van mijn stageplaats. De kinderen kunnen nadat ze ingelogd hebben, kijken naar foto's, tekstjes lezen en andere informatie lezen die betrekking heeft op hun eigen leefomgeving.
  - Ontspanning:
Onder deze titel vinden de kinderen verschillende links naar websites met spelletjes en liedjes.
  - Informatie opzoeken:
Hierbij vinden de kinderen een link naar een website die volgens mij zeer overzichtelijk is. Er staat per thema vermeld op welke website ze deze informatie kunnen vinden (bijvoorbeeld: voor het thema dieren verwijst men naar de website van Planckendael).
  - School:
Onder deze titel vinden de kinderen enkele links naar websites met oefeningen of educatieve spelletjes (edutainment, zie hoofdstuk 2.4.1 Games). Er staat ook een link naar een website met informatie over het gehoor, op kindermaat.
  - Voor kleuters:
Ik voeg ook enkele links toe voor de andere kinderen van de leefgroep. Wanneer de opvoeders dan eens met hen op het internet gaan, kunnen ze leuke websites terugvinden met verhaaltjes, spelletjes,... op kleuterniveau.
- Over deze website:
Bij de criteria voor goede websites (zie hoofdstuk 5.2.1 Criteria goede websites) staat vermeld dat de maker van de website duidelijk vermeld moet staan. Ik zorg ervoor dat mijn website hieraan voldoet door deze pagina toe te voegen. Ik vermeld waarom de website is opgericht en vermeld ook contactgegevens. Bij deze titel vermeld ik ook dat ik pictogrammen gebruik van Sclera.

5.2.3 Aandachtspunten

Pardoën en Pijpers (2006) vermelden dat het belangrijk is dat scholen de ouders informeren over de afspraken die gelden op school en waarom deze zijn ingevoerd. Dit zal ook belangrijk zijn voor mijn bachelorproef. Ik zal aan het einde van mijn bachelorproef mijn bevindingen en de afspraken die voortkomen uit de sessies doorgeven aan de ouders. Dit doe ik door na de derde sessie een briefje mee te geven met de kinderen. In dit briefje kunnen de ouders lezen wat we de afgelopen weken gedaan hebben. Ik vermeld ook dat ik een website heb gemaakt en dat ze daar meer informatie kunnen terugvinden.

5.3 VISUALISATIES

Visualisaties kunnen gebruikt worden om ordening te brengen in tijd en om de werkelijkheid te structureren. Door gebruik te maken van visualisaties kan men de toekomst voorspelbaar maken en op die manier overzichtelijkheid en veiligheid bijbrengen. Door middel van visualisaties kan men materiaal ordenen. Ze kunnen ook gebruikt worden om opdrachten en handelingen te ondersteunen of om nieuw gedrag of specifieke vaardigheden aan te leren (De Rijdt, 2008). Dit laatste is waarom ik gebruik maak van visualisaties.

Zoals eerder vermeld (zie hoofdstuk 5.2.2 Indeling website) maak ik op de website gebruik van screenshots. Dit is een vorm van visualisatie. Door middel van de afbeeldingen probeer ik de stappen zo duidelijk mogelijk te omschrijven.

Doorheen de sessies maak ik ook gebruik van pictogrammen. Deze gebruik ik onder andere voor het ondersteunen van de brief voor de informed consent van de kinderen. Op de website die ik ontwikkel zijn ook pictogrammen te vinden. Ook op mijn spelbord van de tweede sessie gebruik ik afbeeldingen. De picto's die ik gebruik zijn afkomstig van Sclera.

Sclera biedt gratis pictogrammen, vorming en visualisaties aan. Sinds kort is de website van Sclera vernieuwd. Je kan er nu ook hulpmiddelen vinden en bestellen die helpen bij het maken van visualisaties.

Afhankelijk van wat het doel is, moet je een ander medium gebruiken (Dimmer, 2010):

- Tekst:
Tekst kan gebruikt worden om complexe zaken uit te leggen, structuren duidelijk te maken of voor de omschrijving van bepaalde zaken.
- Audio:
Om met muziek aan de slag te gaan of om een taal te leren. Audio is ook een handig medium voor kinderen die nog niet kunnen lezen.
- Afbeeldingen:
Om zaken te visualiseren en te illustreren.
- Schema's:
Zorgen ervoor dat een abstract onderwerp inzichtelijker wordt.
- Video:
Kan gebruikt worden om uit te leggen hoe iets werkt, om een onderwerp te introduceren en om kinderen te motiveren.
- Animatie:
Om een onderwerp kernachtig en visueel uit te leggen.

5.4 NABESPREKING SPEL

Het Centrum voor Informatieve Spelen vzw (C.I.S., s.d.) formuleert op hun website enkele tips voor het geven van een nabespreking. Aangezien ik tijdens mijn sessies ook gebruik maak van spel, is het interessant om hier ook een korte nabespreking aan te koppelen. Zo kan ik verifiëren bij de kinderen of mijn boodschap is overgekomen.

De tips die beschreven werden door C.I.S. zijn de volgende:

- De nabespreking is geen les:
Het is belangrijk om de deelnemers de ruimte te geven om het over hun beleving te hebben en daarop in te spelen met je informatie.
- De nabespreking is een deel van het spel:
Probeer ervoor te zorgen dat de breuk tussen het spel en de nabespreking zo klein mogelijk is. Enkele mogelijkheden hiervoor zijn: de werkvorm aanpassen aan het spel, materiaal uit het spel gebruiken of zorgen voor een actieve werkvorm. Deze nabespreking kan je op dezelfde manier begeleiden zoals je het spel begeleidt: een opdracht geven of een vraag stellen.
- Niet alles moet aan bod gekomen zijn:
Bij een informatief of educatief spel is het vaak de bedoeling om de deelnemers aan het denken te zetten of hen bewust te maken van iets. Niet alles moet uitgesproken worden. Er moet gezocht worden naar een evenwicht tussen dingen uitspreken of ze juist laten rusten.

5.5 BESLUIT

Ik maak voor de kinderen een website met interessante links en tips. De zaken die ik met hen oefen tijdens de sessies, verwerk ik ook in deze website. Zo kunnen de kinderen alle informatie nog eens opfrissen. Om deze website te maken, hou ik rekening met de criteria voor goede websites die zijn opgesteld door de gouden @penstaartjaren. Deze criteria zorgen ervoor dat kinderen zo weinig mogelijk geconfronteerd worden met gevaren. De tips leggen vooral de nadruk op de betrouwbaarheid van websites, ook het vermijden van reclame is heel belangrijk.

Op deze website maak ik ook gebruik van visualisaties. Deze visualisaties worden ook tijdens de sessies gebruikt. Tijdens de tweede sessie speel ik samen met de kinderen een gezelschapsspel. Aangezien ik de kinderen iets wil bijleren, doe ik daarna een nabespreking. Hierbij is het belangrijk dat dit in de lijn van het spel ligt.

6 SESSIES

6.1 INLEIDING

Om deze bachelorproef te realiseren, organiseer ik enkele sessies voor de kinderen. Deze sessies zijn verspreid over mijn stageperiode. Tijdens de eerste sessie kijk ik waar de kinderen staan op het vlak van kennis over internet. In de volgende sessie spelen we een gezelschapspel waarbij de kinderen meer leren over de gevaren van het internet. In de derde sessie leren de kinderen meer over Skype en krijgen de kinderen tips voor veilig internetgebruik. Voor de vierde sessie kunnen de kinderen zelf aangeven waarover ze graag bijleren. Ik werk tijdens deze vierde sessie individueel met de kinderen.

6.2 SESSIE 1

6.2.1 Doelstellingen

Tijdens de eerste sessie is het mijn bedoeling om de kinderen uit te leggen waarom ik rond internetgebruik werk. Daarnaast wil ik ook te weten komen wat de kinderen al kunnen en over welke kennis ze al beschikken rond internet. Dit zou ik graag op een leuke manier doen. Aangezien ik een website maak met leuke en interessante links voor de kinderen, is het voor mij ook belangrijk dat de kinderen kunnen aangeven wat ze graag doen op het internet.

6.2.2 Uitwerking

Om te starten leg ik aan de kinderen uit dat ik voor een opdracht voor mijn school samen met hen zal werken rond veilig internetgebruik. Hiervoor zullen we enkele woensdagmiddagen praten en spelletjes spelen. Voordat we starten maken we enkele afspraken:

- We luisteren naar elkaar;
- We laten elkaar uitpraten, ieder mag om beurt praten;

Deze afspraak maak ik vooral omdat het voor personen met een auditieve beperking belangrijk is dat er slechts één persoon tegelijkertijd aan het woord is. Anders is het moeilijk om het gesprek te volgen.

- Als je wil stoppen, mag je dit zeggen;
- Als er vragen zijn, mag je deze stellen;
- Als er ideeën zijn, mag je deze zeggen.

Ik vraag ook aan de kinderen of zij nog andere afspraken weten. Deze afspraken worden tegen de volgende sessie op papier gezet (zie bijlage 1). Daarnaast geef ik de kinderen ook een brief mee voor hun ouders. Hierin leg ik uit waarom ik deze bachelorproef maak en hoe ik het zal aanpakken (zie bijlage 2).

Nadat de afspraken zijn gemaakt, begin ik met het opvragen van algemene informatie. Tijdens de eerste weken van mijn stage merkte ik dat de vriendenboekjes erg populair zijn. Dit kan ik hierbij zeker gebruiken. Ik geef de kinderen elk een blad uit een vriendenboekje dat ze mogen invullen (zie bijlage 3). Hierbij vraag ik niet enkel algemene informatie, maar ook of ze thuis een computer en webcam hebben, hoe vaak ze gebruik maken van de computer en hoe lang. Daarnaast vraag ik ook of ze een Facebook-account en/of een eigen e-mailadres hebben. Dit is informatie die de inhoud van de volgende sessies zal beïnvloeden. De bladen uit dit vriendenboekje hou ik nog even bij en zal ik gebruiken tijdens een volgende sessie.

Om na te gaan wat de kinderen graag doen op internet, geef ik elk kind een blad met een spinnenweb. Rond dit spinnenweb staan verschillende dingen die je kan doen op internet (filmpjes kijken, spelletjes spelen, Facebook, Skype, informatie opzoeken, muziek luisteren,...). Ik geef de kinderen de volgende opdrachten:

- Teken een groen spinnetje bij wat je graag doet;
- Teken een rood spinnetje bij wat je niet graag doet;
- Teken een oranje spinnetje bij wat je niet kent.

Bij de zaken die ze graag doen, maken we het spinnenweb groter (bijvoorbeeld bij spelletjes: opschrijven welke spelletjes, welke websites,...). Dit doe ik door extra vragen te stellen en langs te gaan bij elk kind, zodat elk kind ook dieper nadenkt en het spinnenweb kan uitbreiden.

Naast te weten komen wat de kinderen graag doen, wil ik ook te weten komen wat ze al weten over internet. Zo kan ik de informatie die ik meegeef in komende sessies hier ook aan aanpassen. Deze informatie kan ik verkrijgen door een kleine quiz te doen met de kinderen. Ik verdeel de kinderen in twee groepen, we spelen drie rondes.

In de eerste ronde moeten de kinderen antwoorden met A, B of C. Dit kunnen ze doen door een bordje omhoog te steken op mijn teken. Per antwoord dat de kinderen juist hebben, krijgen ze een stukje van een stripverhaal van Donald Duck over internet. Als beide ploegen aan het einde hun stukken samenleggen, kunnen ze het stripverhaal volledig maken. De vragen die ik stel zijn de volgende:

- Als je op internet bent, noemen ze dit ook wel...
  - a. Skaten
  - b. Surfen
  - c. Stuppen
- Je beste vriendin vraagt je wachtwoord, wat doe je?
  - a. Je geeft het
  - b. Je geeft het niet
  - c. Je geeft het alleen als ze haar wachtwoord ook aan jou geeft
- Als ik iets op Facebook zet, wie kan dat dan zien?
  - a. Alleen ik
  - b. Alleen mijn vrienden
  - c. Iedereen
- Wat is de naam van de bekendste website om dingen op te zoeken?
  - a. Facebook.com
  - b. Google.be
  - c. Zoek.be
- Dit (naam@hotmail.com) is een...
  - a. Webadres
  - b. E-mailadres
  - c. Adres

Zoals je merkt zijn er enkele vragen waarbij niet meteen een juist antwoord is. Zo is het bijvoorbeeld moeilijk om te zeggen of iemand zijn/haar wachtwoord aan iemand anders mag geven. Hierbij zal ik dan aan de kinderen vragen waarom zij voor dat antwoord gekozen hebben en wat de consequenties hiervan zijn. Zo zal ik bijvoorbeeld vragen wat er kan gebeuren als je je wachtwoord aan iemand geeft.

De tweede en derde ronde worden tegelijkertijd gespeeld. De ene groep krijgt eerst een blad waarop ze een afbeelding moeten verbinden met de juiste naam. De benamingen die gegeven moeten worden zijn:

- Webcam;
- CD-rom;
- USB-stick;
- Scherm;
- E-mailadres;
- Apenstaartje;
- Webadres.

Ondertussen krijgt de andere groep de tijd om twee zaken op te zoeken op internet. Als beide groepen klaar zijn, wordt er gewisseld. De vragen waarop de kinderen een antwoord moeten vinden zijn de volgende:

- Hoeveel tenen heeft een struisvogel?
- Wie vond de telefoon uit?

Als afsluiting krijgen de kinderen elk een meetlat waarop ze twee stickertjes mogen plakken: één om aan te geven hoe leuk ze het vonden, het andere om aan te geven hoeveel ze hebben bijgeleerd.

6.2.2.1 Creatief-agogische functies

De primaire functie van deze activiteit is een educatieve functie. Ik wil deze activiteit gebruiken om de kinderen enkele nieuwe begrippen aan te leren en om hen te doen nadenken over internetgebruik.

Daarnaast heeft deze activiteit een sociale functie doordat ze is uitgewerkt voor verschillende kinderen samen. Doordat we in groep spelen, zullen de kinderen moeten overleggen en rekening moeten houden met anderen. De kinderen kunnen ook leren van elkaar. Dit vooral door naar elkaar te luisteren en doordat ze ook vragen kunnen stellen aan elkaar.

6.2.2.2 Creatief-agogische principes

De creatief-agogische principes kunnen gebruikt worden om sessies op maat te ontwikkelen. Ik zal deze dan ook bespreken om te kijken of deze sessie op maat van de kinderen is.

- Werk steeds vanuit de kernverlangens en de kernthema's van je doelgroep: om een goede sessie uit te werken, moet je weten wat de kinderen belangrijk vinden.

Ik denk dat ze graag op internet surfen, maar dat ze hier ook nog vragen bij hebben. Dit bleek ook toen ik hen vertelde dat ik samen met hen iets over internet zou gaan doen. Daarnaast denk ik dat de kinderen vooral een leuke woensdagnamiddag willen beleven.

- Bewaak binnen je sessie goed het evenwicht tussen veilig en onveilig.

In mijn sessie zorg ik ervoor dat de kinderen zelf aan het woord kunnen komen. Toch probeer ik ervoor te zorgen dat ze zich eerst goed voelen voordat ze ten overstaan van de andere kinderen iets moeten verantwoorden. Dit doe ik door de kinderen eerst iets te laten opschrijven en daarna pas te laten uitleggen aan elkaar waarom ze een bepaald antwoord hebben gegeven tijdens de quiz. Ik probeer ook om ervoor te zorgen dat het voldoende uitdagend blijft, zo kunnen de kinderen vooruitgaan en evolueren. Dit probeer ik te doen door vragen te stellen aan de kinderen en hen ook ten overstaan van de andere kinderen hun antwoord te laten verantwoorden.

- Zorg voor een evenwicht tussen volgen en leiden.
Wanneer ik merk dat de kinderen een bepaald onderwerp interessant vinden, kan ik hier verder op ingaan.
- Zoek naar een evenwicht tussen open en gesloten opdrachten.
Tijdens deze eerste sessie geef ik zeer gestructureerde opdrachten en probeer ik de kinderen hier ook bij te ondersteunen. De opdrachten die ik geef zijn naar het einde toe ook minder gestructureerd. Zo is de opdracht van het opzoeken open. De kinderen kunnen zelf kiezen welke sites ze gebruiken. Daarnaast zal ik doorheen mijn sessies proberen om de kinderen steeds meer vrij te laten en af en toe een minder gestructureerde opdracht te geven.
- Garandeer een logische opbouw en een rode draad.
Ik probeer om verschillende methodieken te verwerken in deze sessie. Ik probeer verschillende opdrachten af te wisselen en te zorgen voor een vlotte overgang. Dit kan ik onder andere doen door te zorgen dat ik voor mezelf een gestructureerd overzicht maak van de opeenvolging.
- Minder is meer in het werkveld.
Ik probeer om het materiaal dat ik nodig heb te beperken en toch een leuke sessie uit te werken.
- Leer duidelijke opdrachten te zetten.
Wanneer ik mijn sessie uitleg aan de kinderen, hou ik er rekening mee dat ik mijn uitleg kort, maar duidelijk geef.
- Hoger-lager.
Wanneer ik merk dat de opdrachten te moeilijk zijn voor de kinderen, zal ik proberen om ze anders te verwoorden. Voor de kinderen die een bepaalde opdracht iets te makkelijk vinden, stel ik verdiepende vragen en laat ik het kind zelf nadenken.
- Gebruik een tweede medium.
Ik probeer verschillende methodieken te combineren. Zo laat ik de kinderen zaken opschrijven, met bordjes om te antwoorden werken,...

6.2.2.3 Voorbereiding

- Materiaal:
Ter voorbereiding van deze sessie maak ik vooral alle papieren die ik nodig heb: het blad uit het vriendenboekje, het spinnenweb, de meetlatten, de bordjes a-b-c, de bladen voor het verbinden en voor het opzoeken. Ik print ook het stripverhaal uit. Op voorhand vraag ik aan mijn mentor om mij nog enkele gebaren bij te leren die ik kan nodig hebben tijdens deze sessie: computer, laptop, internet, website, e-mailadres, @, spinnenweb, wachtwoord, Facebook en verbinden.
- Ruimte:
Ik zal deze sessie doen in de studio op het tweede verdiep.
- Tijd:
Ik verwacht dat deze sessie ongeveer 45 minuten zal duren.

6.2.3 Evaluatie

Één van de vier kinderen, met wie ik mijn sessies doe, was ziek, Charlotte. Hierdoor moest ik enkele dingen in deze sessie aanpassen. Zo kon ik de kinderen bijvoorbeeld niet opsplijt-

sen in twee teams. Ik liet de kinderen dus elk individueel de quiz maken. De tweede en derde ronde kon niet afwisselend gespeeld worden en bleef dus opgesplitst in twee aparte rondes. Hierdoor duurde de sessie een beetje langer dan verwacht. Daarnaast kon de sessie ook niet doorgaan in de studio omdat daar een andere leefgroep aanwezig was.

De kinderen vonden het blad uit het vriendenboekje leuk om in te vullen. Ze hadden hierbij meer ondersteuning nodig dan ik had verwacht.

Het spinnenweb vervolledigen ging vlot. De kinderen konden aangeven naar welke filmpjes ze graag kijken, welke spelletjes ze graag spelen en op welke website ze dit doen. Ik merkte dat Jolien minder actief is op internet dan de anderen. Zo kijkt zij bijvoorbeeld zelden naar filmpjes, maar speelt ze wel af en toe een spel. Hierbij benoemde ze al snel een concreet spel: GoSupermodel. Dit spel kende ik zelf niet goed. Ik wist enkel dat dit een spel is waarbij je poppen moet aankleden en hiermee kan spelen samen met andere kinderen. Dit zal dus iets zijn dat ik moet opzoeken tegen de volgende sessie zodat ik helemaal mee ben en haar kan ondersteunen in het spelen van dit spel. Wanneer het een ander soort spel was geweest (bijvoorbeeld een huis inrichten), zonder interactie met andere kinderen, zou het niet nodig zijn om verder in te gaan op dit specifiek spel.

De quiz verliep ook goed. Op voorhand had ik de sessie besproken met mijn stagementor. Zij dacht dat het voor de kinderen moeilijk zou zijn om het verschil tussen a, b en c te kennen en dat ik beter met kleuren zou werken. Ik had dus bordjes gemaakt in verschillende kleuren. Toen ik de eerste vraag stelde en hierbij zowel de kleuren als a, b en c noemde, merkte ik dat de kinderen toch goed begrepen wat met a, b en c bedoeld werd. Bij de volgende vragen gebruikte ik de kleuren niet meer. Hanne vroeg regelmatig om de vraag te herhalen. Ik merkte dat zij echt heel diep nadacht en ze gaf ook vaak het goede antwoord. Één van de vragen kon geen enkel kind juist beantwoorden. Het ging om de vraag over het e-mailadres.

Het verbinden ging bij Hanne erg goed, bij de andere kinderen ging het iets moeizamer. Ik had eerst alle woorden overlopen. Zo moesten ze zelf niet gokken wat ze aan het lezen waren. Toch merkte ik dat het voor enkele kinderen niet concreet genoeg was om afbeeldingen met woorden te verbinden. Toen ik na de sessie toevallig een USB-stick in mijn zak vond en vroeg wat de naam hiervan ook alweer was, konden de kinderen dit niet benoemen. Hierop nam ik het blad met de afbeeldingen, ze moesten enkele keren gokken voordat ze de USB-stick uit mijn hand hadden gelinkt aan de afbeelding ervan.

Voor het opzoeken op internet had ik tijdens de sessie een volgorde bedacht voor de kinderen. Hanne wist tijdens de quiz het meest; dus liet ik haar eerst opzoeken. Zo konden de andere kinderen eerst eens kijken hoe het opzoeken juist moest. Het opzoeken ging vrij vlot. Samen met de kinderen selecteerde ik eerst welk woord ze moesten intypen. Bij de vraag over de uitvinder van de telefoon verliep dit iets moeizamer. Ik zal er dus in de toekomst op moeten letten dat er voldoende kernwoorden in mijn vragen staan wanneer de kinderen zelf aan de slag gaan (bijvoorbeeld in plaats van 'Wie vond de telefoon uit?' gebruik ik beter 'Wie is de uitvinder van de telefoon?'). De kinderen konden zelf kiezen welke site ze zouden bezoeken. Dit ging vrij vlot en de kinderen vonden het leuk dat ze het antwoord op de vraag vonden. Toen ik 's ochtends merkte dat één van de kinderen ziek was, heb ik snel nog een derde vraag bedacht zodat alle kinderen iets verschillend konden opzoeken. Deze derde vraag was: 'Wanneer zijn Samson en Gert gestart?'

Bij de evaluatie met de meetlat gaven de kinderen alle drie aan dat ze het leuk vonden. Jolien gaf aan dat ze heel veel bijgeleerd had. De andere gaven aan dat ze ook nieuwe dingen hadden geleerd. Wanneer ik aan de kinderen vroeg wat ze juist hadden bijgeleerd, konden ze dit ook verwoorden. De kinderen gaven ook allemaal aan dat ze het leuk vonden. Wanneer ik vroeg wat ze het leukst vonden, zeiden ze alle drie dat de quiz het leukst was.

Ik herhaalde de sessie met Charlotte, het kind dat ziek was. Ise had vorige keer al deelgenomen, maar ze wilde er ook graag bij zijn. Het was voor mij goed dat zij er nog een keer

bij was, zo kon ik toetsen hoeveel ze onthouden had. Ze kon bijvoorbeeld zeggen wat juist of fout was. Voor dit kind verliep de sessie gelijklopend met de vorige. Ook voor haar had ik een stripverhaal gezocht over internet, dit was iets korter, zodat ze het alleen kon verdienen met het beantwoorden van vragen.

Voor de volgende sessie is het belangrijk om de kinderen niet teveel te laten schrijven. Dit vonden ze het minst leuk en duurde ook lang. Bij volgende sessies zal ik er ook voor zorgen dat ik alles heel concreet maak: in plaats van afbeeldingen te gebruiken, zal ik het echte voorwerp gebruiken. Het zal ook belangrijk zijn om rekening te houden met de verschillende niveaus van de kinderen. Ik merkte dat Hanne al voor staat op de anderen en dat Jolien een lichte achterstand heeft wat betreft de kennis over internet. Ik kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat het kind dat iets minder op de hoogte is over internet niet als eerste een vraag moet beantwoorden of iets moet vertellen. Als ik haar pas later aan het woord laat, weet ze beter in welke richting ze moet denken.

Ik ben van plan om de oefening van het verbinden nog een keer te herhalen met echte voorwerpen. Het lijkt me goed om de moeilijkere voorwerpen (bijvoorbeeld apenstaartje) te geven aan het kind dat reeds over meer kennis beschikt.

De doelstellingen van deze eerste sessie zijn behaald. De kinderen zijn op de hoogte van het doel van deze bachelorproef, er zijn afspraken gemaakt en ik ben meer te weten gekomen over de kennis rond internetgebruik van de kinderen. Daarnaast zijn de persoonlijke verschillen over dit thema voor mij duidelijk geworden. Enkel Ilse heeft Facebook. Het zal dus niet nodig zijn om hier een volledige sessie aan te wijden, want hier hebben de andere kinderen niets aan. Doordat er ook verschil is in de interesses van de kinderen, denk ik eraan om aan elk kind een individuele sessie te geven. Ik zou de kinderen dan de mogelijkheid kunnen geven om te kiezen tussen enkele zaken, bijvoorbeeld opzoeken op internet, gebruik van Facebook, e-mailen,... Dit idee zal ik na de volgende sessie nogmaals in overweging nemen en dan ook bespreken met mijn mentor en het team.

6.3   SESSIE 2

6.3.1   Inleiding

Tijdens de tweede sessie wil ik de kinderen bewust maken van de gevaren die bestaan rond internet: reclame, pop-ups, virussen,... Dit wil ik doen op een speelse manier die aansluit bij wat de kinderen graag doen. Naast het bewustmaken, wil ik hen ook leren omgaan met deze gevaren. Dit door hen zelf te laten nadenken over wat ze zouden doen, bijvoorbeeld als ze een pop-up tegenkomen. Het onderdeel 'privacy' zal ook besproken worden. Het zal dan gaan om de eigen privacy (wat zeg ik wel, wat zeg ik niet,...), als de privacy van iemand anders (wat zet ik wel online, wat hou ik beter voor mezelf,...).

6.3.2   Uitwerking

Om de tweede sessie te starten, overloop ik samen nog eens de afspraken. De kinderen kunnen deze ondertekenen door hun vingerafdruk eronder te zetten met verf.

Tijdens deze sessie spelen we een bordspel. Tijdens mijn stage merkte ik dat de kinderen graag eens een langere tijd een spel spelen samen met een opvoeder. Dit kan niet altijd door gebrek aan tijd of doordat een opvoeder zijn/haar aandacht moet verdelen over alle kinderen. Het leek me dus goed om dit in één van mijn sessies te verwerken.

Ik laat de kinderen niet werken op een computer omdat ik denk dat ze dan teveel zijn afgeleid door alles wat ze hiermee kunnen doen. Wanneer de kinderen op de computer zijn, merk ik dat ze hier heel blij om zijn en dat ze zich niet goed kunnen concentreren. Om dit te vermijden werk ik zoveel mogelijk zonder computer. Tijdens dit spel werk ik ook met filmpjes. Deze worden wel getoond op een computer.

Op het spelbord zijn 66 vakjes te zien in zes verschillende kleuren met elk een bijpassende afbeelding op (zie bijlage 5). Ik werk niet enkel met afbeeldingen van de opdracht, maar ook met kleuren zodat de kinderen zeker goed het onderscheid kunnen maken. Daarnaast is het natuurlijk ook veel aantrekkelijker. Bij elke kleur hoort een bepaalde opdracht of vraag:

— Rood: televisie.

Er wordt een filmpje getoond. Dit wordt samen met de kinderen besproken. De filmpjes zijn informatief en nadien worden verschillende vragen gesteld: ‘Wat vond je van het filmpje?’, ‘Kan jij mij vertellen wat een virus is?’,... Deze vragen zijn afhankelijk van het filmpje. Ik laat eerst het kind dat op het rode vakje staat aan het woord, maar daarna vraag ik ook aanvulling aan de andere kinderen.

- “Zie je iets raars op internet?”

In dit filmpje speelt een kind een spel op de computer. Opeens verschijnt er een pop-up, het kind klikt hierop. De pop-ups blijven maar verschijnen en het hele scherm staat vol. Het kind roept zijn papa. Ik geef aan de kinderen mee dat als je niet goed weet wat je met een bepaald scherm moet doen, of je komt iets vreemds tegen, het goed is om even één van je ouders of een opvoeder te roepen, dit is ook één van de tips naar de kinderen toe (zie hoofdstuk 4.5 Tips voor kinderen).

- “Phineas and Ferb”

In dit filmpje vertellen twee tekenfilmfiguren dingen die van toepassing zijn op internet. Ik vraag aan de kinderen wat er is gezegd in het filmpje. Er zijn vijf regels naar voor gekomen:

- › Voorzichtig zijn met wat je op internet zet;
- › Als je iets op internet zet, kan iedereen het zien;
- › Niet alles dat op internet staat is waar;
- › Niet iedereen is op internet eerlijk over zichzelf;
- › Iets dat je in het echt niet zou doen, doe je op internet ook beter niet.

- “Persoonlijk profiel” (Ketnet)

In dit filmpje is een Ketnet-wrapper bevriend met een zanger, een andere wrapper reageert hierop door te zeggen dat niet iedereen op internet is wie hij beweert te zijn. In het filmpje wordt er de link gelegd met het echte leven: mensen kunnen een masker dragen of verkleed zijn.

- “Wachtwoord” (Ketnet)

In dit filmpje wordt je wachtwoord vergeleken met de sleutel van je huis: je geeft hem niet aan iedereen en je laat hem nergens rondslingeren. Ik wil aan de kinderen meegeven dat je wachtwoord geheim is en dat je het best ook voor jezelf houdt. Je weet immers niet wat iemand anders ermee gaat doen.

- “Dove”

In dit filmpje wordt een gewone vrouw omgetoverd tot een model met de hulp van Photoshop. Ik wil aan de kinderen meegeven dat niet alles wat je op internet ziet echt is en dat het belangrijk is om dingen een tweede keer te checken.

- “Cookies” (Ketnet)

Dit is een informatief filmpje. Na het filmpje vraag ik nog eens aan de kinderen wat cookies zijn. Het zorgt ervoor dat de computer onthoudt wat je leuk vindt.

— Geel: verkeerslicht.

Als de kinderen op een geel vakje komen, krijgen ze elk een uitgeprint verkeerslicht, niet enkel het kind dat op dat vakje staat. Ze moeten daarop aangeven wat ze van iets vinden. Tijdens de vorige sessie vulden de kinderen een blad uit een vriendenboekje in. Één van de vragen zal nu zijn om te vertellen wat ze daarvan wel of niet op internet zouden zetten. De kinderen kunnen zo zelf aangeven wat voor hen hoort onder privacy en wat niet.

Het eerste kind dat op een geel vakje komt, zal zijn eigen blad krijgen. Ik kies er enkele vragen uit (bijvoorbeeld: 'Zet je jouw naam op internet?', 'Is het een goed idee om op internet te zetten welke sokken je vandaag draagt?',...).

Wanneer een volgend kind op een geel vakje komt, zal dit kind het blad van iemand anders krijgen. Hierbij geldt wel dezelfde opdracht: wat zet jij over je vriendin op internet? Hierbij zal ik dan ook uitleggen dat je toestemming moet vragen aan de andere persoon voordat je informatie over hem/haar online plaatst.

Vanuit de theorie leerde ik dat kinderen geneigd zijn om hun hele leven online te zetten en te 'oversharen'. Dit onderdeel van het spel speelt dus dieper in op de gevaren rond privacy (zie hoofdstuk 3.3.4 Privacy).

Om het voor de kinderen nog concreter te maken, worden er voor de volgende twee kinderen die op een geel vakje komen, filmpjes gebruikt. De televisiezender Ketnet ontwikkelde enkele filmpjes over veilig internetgebruik onder de noemer 'vet op het net'. Hierbij zijn ook filmpjes over persoonlijke gegevens en het uploaden van foto's van anderen.

Wanneer de kinderen voor een vijfde of zesde keer op een geel vakje komen, zal ik hen nogmaals laten werken met de bladen uit het vriendenboekje. Zo kan ik zien of ze rekening hebben gehouden met wat tijdens de eerdere bespreking en in de filmpjes gezegd werd.

— Groen: laptopscherm.

De kinderen krijgen een uitgeprinte screenshot van een website waarop ze terecht kunnen komen. Er zijn drie screenshots die te maken hebben met reclame. Hierbij is het de bedoeling dat de kinderen een kruisje plakken op de plaats waar reclame staat. Daarnaast zijn er nog drie andere screenshots met 'problemen' die je kan tegenkomen wanneer je op internet surft. Het gaat dan bijvoorbeeld om een pop-up. De kinderen moeten hierbij een muisaanwijzer plakken op de plaats waar ze moeten klikken om deze pop-up weg te krijgen.

De kinderen kunnen hierdoor leren hoe ze reclame kunnen herkennen. Dit is iets waarmee kinderen het moeilijk hebben (zie hoofdstuk 3.3.1 Reclame).

— Blauw: vraagteken.

Hierbij krijgen de kinderen een e-mail voorgeschoteld. Bij elke e-mail moeten de kinderen enkele vragen kunnen beantwoorden:

- Is deze e-mail echt of nep? Één van de e-mails belooft bijvoorbeeld dat je heel gelukkig zal zijn als je de e-mail doorstuurt naar al je vrienden. Het is de bedoeling dat de kinderen leren herkennen wat spam is.
- Gaat het om een e-mail van iemand die je kent of van iemand onbekend?
- Wat doe je met deze e-mail? Stuur je de e-mail door naar je vrienden, klik je op de link,...

— Roze: plusteken.

Omdat ik tijdens de vorige sessie merkte dat het moeilijk is voor enkele kinderen om de link te leggen tussen een afbeelding en een voorwerp, doen we de oefening van

het verbinden opnieuw, maar deze keer met echte voorwerpen. Als één van de kinderen op een roze vakje komt, moet het twee voorwerpen de juiste naam geven. Ik maak hiervoor een lijstje met mogelijke antwoorden zodat de kinderen keuze hebben tussen verschillende benamingen. Door de andere woorden te zien staan, kunnen ze een schifting maken wat wel of niet past bij het getoonde voorwerp. Hier kan ik ook zorgen dat er een onderscheid is in moeilijkheid. Er zijn kinderen die meer op de hoogte zijn van de terminologie rond internet en computer. Hen kan ik dan voorwerpen geven die moeilijker zijn. De voorwerpen die ik de kinderen laat benoemen: webcam, CD-rom, USB-stick, scherm, e-mailadres, apenstaartje, webadres, hoofdtelefoon, muis, luidsprekers, laptop, toetsenbord.

— Oranje:

Van deze kleur zijn er meer vakjes dan van de andere kleuren. Deze vakjes zorgen voor het spelelement. Zo staat er bijvoorbeeld 'ga twee vakjes terug',...

Tijdens deze sessie benadruk ik vooral dat de kinderen met vragen, problemen,... terecht kunnen bij een opvoeder of hun ouders. Wanneer de kinderen iets tegenkomen op internet dat ze niet verwachten of waarmee ze niet weten wat te doen, moeten ze terecht kunnen bij een volwassene. Daarom zijn er ook pionnen met foto's van opvoeders in het spel. Aan het begin van het spel staan deze pionnen verspreid over het spelbord. Als de kinderen op het vakje komen waar een opvoeder staat, kan hij deze bij zich houden. Elk kind mag maximum twee opvoeders bij zich hebben staan. Deze opvoeders kunnen ingezet worden als de kinderen een antwoord niet weten of als ze niet weten wat ze moeten doen. Ik ondersteun hen dan bij het beantwoorden of uitvoeren van de vraag of opdracht.

Elk kind krijgt een pion waarop hun foto staat, hiermee kunnen ze zich over het spelbord bewegen. De kinderen gooien om beurten en voeren indien nodig hun opdrachtje uit. Als ze dit correct hebben gedaan, krijgen ze een punt in de kleur van het vakje. Aan het einde van het spel moeten ze een punt van elke kleur verdiend hebben.

Wanneer ik merk dat het spel te lang duurt, kan ik de kinderen met twee dobbelstenen tegelijk laten gooien. Als het spel te snel vooruit gaat, kan ik ervoor zorgen dat het langer duurt door een extra spelelement in te voeren: als de kinderen 6 gooien, mogen ze één van hun verdiende punten wisselen met één van de punten van een tegenstander.

Na het spel hou ik nog een korte nabespreking. Ik vraag aan de kinderen om te verwoorden wat hen het meest is opgevallen en wat ze zullen onthouden. Daarna neem ik de pion van de opvoeder erbij om nog eens te benadrukken dat het goed is om samen met een volwassene te surfen op internet. Deze volwassene hoeft niet de hele tijd naast je te staan, maar aanspreekbaar zijn is voldoende. Dit is ook te lezen in de tips die eerder besproken werden (zie hoofdstuk 4.4 Tips voor opvoeders).

6.3.2.1 Creatief-agogische functies

Net als bij de vorige sessie is de primaire functie van deze sessie een educatieve functie. Ik wil de kinderen iets bijleren over de gevaren die bestaan bij internet en hoe ze daarmee kunnen omgaan. Ook deze sessie heeft een sociale functie. De kinderen kunnen samen nadenken over bepaalde vragen of thema's.

6.3.2.2 Creatief-agogische principes

Net als bij de vorige sessie heb ik rekening gehouden met de creatief-agogische principes. Deze zal ik niet opnieuw beschrijven omdat dit grotendeels hetzelfde is, de verschillen zal ik wel beschrijven. Tijdens deze sessie zal ik vooral werken met gesloten opdrachten. Doordat ik werk met een spelbord, zit er een rode draad in dit spel. Ik werk met verschillende kleuren van vakjes, hierdoor is er ook duidelijkheid wat er zal volgen voor de kinderen. Voor deze sessie gebruik ik meer materiaal: ik maak een spelbord, gebruik filmpjes en om de benamingen te leren aan de kinderen gebruik ik concrete voorwerpen.

6.3.2.3 Voorbereiding

— Materiaal:

Voor deze sessie zal ik eerst en vooral het spelbord maken. Hiervoor plastificeer ik de gekleurde vakjes en bevestig ik ze daarna op karton. De pionnen voor de kinderen en van de opvoeders moeten ook gemaakt worden. Ik druk de foto's af, plastificeer ze en zet ze op een staander. Voor de inhoud van het spel is het vooral belangrijk dat ik alle filmpjes die ik wil gebruiken ook toegankelijk maak zonder internet. Zo kan ik voorkomen dat door eventuele technische problemen delen van deze sessie niet kunnen doorgaan. Ik maak ook alle screenshots, e-mails,... die ik nodig heb voor de inhoud van het spel. Daarnaast zal het ook belangrijk zijn om een materiaallijstje te maken zodat ik meteen al het materiaal mee naar boven kan nemen, waar de sessie zal plaatsvinden.

— Ruimte:

Ik stuur een e-mail naar alle opvoeders binnen het internaat met de vraag of ik dit lokaal kan gebruiken.

— Tijd:

Ik denk dat het spelen van dit spel iets langer dan een uur zal duren.

6.3.3 *Evaluatie*

De sessie vond plaats op woensdag 17 april. Jolien was niet aanwezig, maar een kind van een andere leefgroep, Nieke, wilde graag deelnemen aan het spel. Er waren dus alsnog vier spelers. Ik liet de kinderen eerst de brief voor de informed consent nog eens nalezen. Ze mochten dit ondertekenen door hun vingerafdruk eronder te zetten met verf. Dit vonden ze leuk, ze vroegen ook meteen of ze het blad mochten bijhouden. Daarna legde ik het spel uit.

In het begin begrepen de kinderen niet zo goed wat de verschillende kleuren betekenden, maar ik merkte dat van zodra het spel bezig was, dit wel het geval was. Doordat er veel variatie in het spel zat, merkte ik dat de kinderen ook geïnteresseerd waren. Sommige gekleurde vakjes waren meer in trek dan andere. Zo wilden de kinderen graag nog een tweede keer op een rood vakje komen. Dan konden ze nog eens kijken naar een filmpje. Ik denk dat ze dit de leukste categorie vonden. Toen ik hen vroeg wat ze in het filmpje gezien hadden, konden ze hier ook goed op antwoorden. Ze zeiden bijvoorbeeld dat een jongetje een spelletje aan het spelen was en dat er ineens een konijntje op het scherm verscheen. Het kindje klikte hierop en ineens stond heel het scherm vol. Wanneer ik dan vroeg wat het kind uit het filmpje daarna deed, konden ze hier ook op antwoorden. Als ik hen dan vroeg wat ze konden onthouden, zei één van de kinderen 'als er een konijntje op de computer komt, er niet op klikken'. Hierop corrigeerde Hanne door te zeggen dat het beter was om er niet op te klikken als er iets op het scherm verscheen, maar gewoon iemand erbij te roepen. Dit was ook wat ik voornamelijk wou meegeven aan de kinderen: als je niet weet wat je moet doen, of je schrikt van iets dat je ziet, roep je er best iemand bij, één van je ouders of een opvoeder. Charlotte vroeg dan of een grotere broer of zus ook goed was. Hierdoor had ik het gevoel dat de kinderen wel meewaren met het verhaal.

Bij het verbinden, merkte ik dat de kinderen dit ook beter konden. Zo konden ze makkelijker benoemen wat een USB-stick was. Toch hadden ze bij bepaalde zaken nog hulp nodig van elkaar. Zo was het moeilijk om het begrip 'hoofdtelefoon' te verbinden met het voorwerp. Charlotte had het kaartje met het begrip bij de telefoon gelegd. De kinderen hielpen elkaar als ze iets niet wisten. Dit zal iets zijn waarover ik zal moeten nadenken voordat ik de inhaalsessie met Jolien doe. Wanneer ik de sessie herhaal met haar alleen, valt er een groot leerelement weg: het leren van elkaar.

Bij de groene vakjes kregen de kinderen een screenshot van een website te zien. Bij de screenshots waarop een pop-up of een extra balk stond, konden de kinderen een muisaanwijzer plakken waar ze moeten klikken om dit weg te krijgen. Dit konden ze goed, vaak plakten ze er maar één, maar wanneer ik hen vroeg waar ze nog konden klikken, konden ze ook een tweede of derde muisaanwijzer plakken. Bij de screenshots met reclame, was dit ook het geval. De kinderen stopten met zoeken nadat ze één kruis hadden geplakt. Ik vroeg dan ook aan de andere kinderen of alle reclame was aangeduid en zij konden wel aanvullen.

Bij de gele vakjes spraken we over privacy. De kinderen kregen hun blad uit het vriendenboekje terug. Ik vroeg eerst of ze hun naam op internet zouden zetten. De kinderen gaven allemaal aan dat ze dit niet zouden doen. Ik zei zelf dat ik dit wel zou doen, alleen niet mijn volledige naam en niet voor iedereen. Daarna vroeg ik de kinderen of ze hun adres op internet zouden zetten. Charlotte zei dat ze dit wel zou doen, de andere zeiden van niet. Ik vroeg dan aan haar wat er zou kunnen gebeuren als je dit op internet zet. De andere kinderen vulden aan dat je dan misschien brieven zou kunnen krijgen of ineens bezoek. Aan het volgende kind, Ilse, dat op een geel vakje kwam, vroeg ik of ze foto's van haar beste vriendin op internet zou zetten. Ilse zei dat ze dit niet zou doen, één van de andere kinderen gaf aan dat ze dit wel zou doen. Ik speelde de vraag dan terug: zou jij het leuk vinden als er ineens een foto van jou op internet zou staan en dat iedereen die kon zien? En wat als dit niet zo'n mooie foto is? De volgende twee kinderen die op een geel vakje kwamen, kregen een filmpje te zien. Ik merkte dat dit het voor de kinderen nog concreter maakte.

Als de kinderen op een blauw vakje kwamen, kregen ze een e-mail te lezen. Ze konden goed beoordelen of het een echte e-mail was of niet. Één van de kinderen had het moeilijk om te beoordelen wat ze ermee zou doen (bv klik ik op de link of niet?), ze kon geen keuze maken. We hebben dan samen nagedacht waarom ze wel zou kunnen klikken of waarom ze dit niet zou doen. Nieke vertelde dat ze ook al eens een e-mail heeft gekregen waarin men haar vanalles beloofde als ze hem zou doorsturen naar haar vrienden. Toen ze dit vertelde, merkte ik dat de andere kinderen dit nog beter aannamen. Ik kan het immers wel allemaal vertellen, maar als ze het nog eens horen van iemand van hun eigen leeftijd, dan is dit voor hen nog concreter.

De sessie duurde ongeveer anderhalf uur. Naar het einde toe, merkte ik dat de aandacht van de kinderen verzwakte. Ik heb dan beslist om het doel een beetje te veranderen: in plaats van zes sterren te verzamelen, moesten ze er slechts vijf verzamelen. Toen ik dit had gezegd aan de kinderen, merkte ik dat ze er nog even heel hard tegenaan gingen en dat ze nog extra hun best deden.

Doordat Jolien niet aanwezig was bij de eerste keer dat ik deze sessie gaf, duurde de sessie minder lang bij haar. Ze mocht ook gooien met de dobbelsteen en wanneer ze op een bepaalde kleur kwam, kreeg ze ineens alle vragen of filmpjes te zien. Wanneer ik haar na een filmpje vroeg, kon ze heel goed beschrijven wat ze had gezien (bijvoorbeeld 'Iemand kreeg heel veel telefoon omdat ze papiertjes uitdeelde'). Ze had het zelf moeilijk met het leggen van de link met internet. Toch denk ik dat zij ook dingen heeft bijgeleerd. Ze was van het filmpje van Clicksafe ('Heb je iets raars gezien?') erg onder de indruk.

Het doel van deze sessie is behaald: ik heb de kinderen laten kennismaken met de gevaren die bestaan op internet. Natuurlijk is het niet haalbaar alle gevaren die bestaan op internet te bespreken met hen. Daarom heb ik de nadruk gelegd op het volgende: als je iets niet weet of je schrikt van iets, ga dan naar je ouders of een opvoeder. Na de sessie gaven de kinderen ook aan dat ze het leuk vonden en dat ze ook enkele nieuwe dingen hadden geleerd.

6.4 SESSIE 3

6.4.1 Doelstellingen

In de derde sessie wil ik de kinderen zelfstandig kennis laten maken met Skype en met de website die ik ontwikkelde. Daarnaast bespreken we ook de tips die belangrijk bleken vanuit deze bachelorproef (zie hoofdstuk 4.5 Tips voor kinderen).

6.4.2 Uitwerking

Tijdens de derde sessie wordt er veel gewerkt op de computer of laptop. De kinderen worden per twee verdeeld. Ze krijgen de link om naar de website die ik ontwikkelde te gaan. Ze mogen hier ongeveer 15 minuten op rondsurfen. Daarna zetten we ons even samen om te bespreken wat ze allemaal hebben gezien. Ik vraag hen ook of ze nog aanvullingen hebben. Hebben ze nog ideetjes voor leuke websites of dingen die ze niet goed begrijpen?

Daarna vraag ik de kinderen om weer per twee te gaan zitten achter de computer en met elkaar te Skypen. Hiervoor kunnen ze de handleiding gebruiken die op de website staat. Als de kinderen een probleem hebben, ben ik beschikbaar voor hen en help ik hen verder. Voor deze opdracht gebruikt één duo het Skype-account van de leefgroep en één duo mijn eigen Skype-account. De kinderen kunnen dan alle mogelijkheden van Skype uitproberen.

Tijdens deze sessie is het belangrijk dat ik ervoor zorg dat elk kind evenveel aan bod komt en dat niet één kind alles doet op de computer.

Nadat de kinderen even met elkaar hebben gepraat via de computer, zetten we ons weer even samen. Ik vraag aan de kinderen hoe ze het vonden: wat ze leuk of moeilijk vonden.

Daarna gaan we aan de slag met de tips voor internetgebruik. Vanuit de theorie van deze bachelorproef zijn enkele tips voor kinderen voortgekomen (zie hoofdstuk 4.5 Tips voor kinderen). De kinderen krijgen elk een wit blad van 23 op 16 cm, ze krijgen ook een blad waarop de tips in kleur zijn afgedrukt. Eerst overlopen we alle tips en vraag ik of de kinderen deze begrijpen. Ik vraag ook wat zij onder een bepaalde tip verstaan.

De kinderen kunnen deze tips uitknippen en kleven op hun blad. Ik vraag hen om dit te doen in volgorde van belangrijkheid. Dit kunnen ze volledig zelf bepalen. De kinderen mogen daarna hun blad versieren. Ze zeggen ook hun lievelingskleur.

Dit blad geven de kinderen weer af. Tegen de volgende dag plastificeer ik deze papieren en bevestig ik deze op rubber. De kinderen hebben dan hun eigen muismat. Zo liggen de tips naast hen wanneer ze op de computer zitten en kunnen ze er altijd naar terugkijken. Ikzelf maak een muismat voor in de leefgroep.

Na de sessie plak ik de link van de website ook in het schriftje van de kinderen. Wanneer de kinderen thuis iets vertellen over Skype of iets anders dat ze daar gezien hebben, kunnen de ouders weten waarover dit gaat. Op de site staat ook een link naar een handleiding om Skype te installeren. Wanneer de ouders dit willen, kunnen ze dit installeren en tijdens de week Skypen met hun kind.

6.4.2.1 Creatief-agogische functies

De functies van mijn sessies blijven steeds dezelfde: de primaire functie is een educatieve functie, de secundaire functie is een sociale functie. De sociale functie wordt tijdens deze sessie meer benadrukt dan tijdens de vorige sessies. De nadruk wordt meer gelegd op communicatie, ook via Skype.

6.4.2.2 Creatief-agogische principes

Bij de uitwerking van deze sessie hield ik opnieuw rekening met de creatief-agogische principes. Tijdens deze sessie zijn de opdrachten meer open. De kinderen gaan meer zelfstandig moeten werken dan tijdens de vorige sessies. Ze gaan op de website surfen en van hieruit worden ook de andere thema's (Skype en de tips) aangebracht. De website kan hierbij dus gezien worden als rode draad.

6.4.2.3 Voorbereiding

— Materiaal:

Op voorhand maak ik het blad met de tips die de kinderen kunnen uitknippen. Ik zorg ervoor dat de papieren voor de muismat het juiste formaat hebben. Op de dag zelf zorg ik voor lijm, scharen en stiften. Vooraf zorg ik ervoor dat het account van de leefgroep in mijn contactenlijst bij Skype staat.

— Ruimte:

Ik doe deze sessie op de tweede verdieping, zowel in de opvoederskamer als in de studio. Zo zitten de kinderen apart, maar moet ik toch niet te ver lopen om de beide groepjes te begeleiden.

— Tijd:

Ik denk dat deze sessie ongeveer 1 uur gaat duren.

6.4.3 Evaluatie

Voordat de sessie startte, testte ik al eens of alles werkte. Ik merkte dat ik met mijn eigen laptop niet op internet kon in de voorziening. Ik moest dus langsgaan bij de ICT-verantwoordelijken. Zij hebben mij geholpen om dit toch in orde te brengen. Mijn eigen laptop stond boven.

Ook bij deze sessie was één van de kinderen afwezig, Charlotte. Toch moest ik niet zoveel veranderen. De sessie duurde zoals verwacht één uur. Tijdens dit uur zijn we gestart met Skype. Dit was anders dan voorzien. Ik deed dit omdat de andere kinderen op dat moment buiten aan het spelen waren. Zo was het zeker rustig terwijl de kinderen oefenden met Skype. Doordat mijn eigen laptop boven stond, moest ik regelmatig heen-en-weer lopen. Dit maakte het moeilijk om de kinderen voldoende te ondersteunen. Vanaf dat ze met elkaar aan het Skypen waren, was dit eenvoudiger. Terwijl ik bij het ene kind was, kon ik de andere twee zien en omgekeerd. De kinderen vonden het leuk om met elkaar te Skypen en waren verbaasd dat ze elkaar zagen. Ze probeerden ook om een berichtje naar elkaar te typen. Dit vonden ze ook heel leuk. Nadat we Skype hadden uitgetest, vroeg ik aan de kinderen waarvoor ze dit konden gebruiken. Ze zeiden dat ze thuis ook zouden kunnen Skypen of dat ze bijvoorbeeld in de vakantie ook met elkaar kunnen Skypen.

Tijdens deze sessie viel het me op dat alle kinderen technisch erg handig zijn met de computer. Zo hadden Ilse en Jolien er geen probleem mee om met een laptop te werken. Ze konden scrollen, wisten waar ze moeten klikken om een scherm te minimaliseren,...

Na het Skypen maakten we de muismat. We zijn begonnen met de tips te overlopen. Hiervoor lazen de kinderen om de beurt een tip voor. Ze zeiden hierbij wat ze dachten dat het betekent. Hierbij merkte ik dat ze het woord 'toestemming' moeilijk vonden. Wanneer ik uitlegde wat dit betekent, begrepen ze het wel. Ze vonden het maken van de muismat leuk en zeiden dat ze deze thuis echt zouden gebruiken. Terwijl de kinderen de muismat aan het versieren waren, mochten ze om beurten op de computer om de site verder uit te proberen. Vooral de pagina rond VGT was erg in trek.

Ik kan besluiten dat deze sessie geslaagd is.

De volgende dag herhaalde ik de sessie met Charlotte. Bij haar was het moeilijker om Skype aan te leren. Ik bekeek samen met haar de website en testte het ook uit. Het voeren van een videogesprek hebben we niet gedaan. Charlotte had al een voorbeeld van de muismatjes en hierdoor moest ik dit minder uitleggen. Zij was ook vooral geïnteresseerd in de pagina over VGT.

6.5   SESSIE 4

6.5.1   Doelstellingen

Tijdens deze vierde sessie wil ik verder inspelen op de interesses van de kinderen. Ze kunnen hierbij aangeven wat ze graag willen bijleren. Deze laatste sessie zal ik dan ook individueel werken met de kinderen.

6.5.2   Uitwerking

Aangezien ik nog iets meer wil doen voor de kinderen, doe ik ook nog een vierde sessie. Voor deze vierde sessie kunnen de kinderen twee zaken kiezen uit zes mogelijkheden. Zo kan ik inspelen op hun behoeften. Ze konden kiezen uit de volgende zaken:

- Facebook;
- E-mailen;
- Cyberpesten;
- Informatie opzoeken;
- Ketprofiel;
- Reclame op internet.

De kinderen kunnen ook aanvullen met iets anders wanneer ze hierover iets willen bijleren. Als enige voorwaarde zeg ik erbij dat ze alleen iets mogen kiezen dat ze hebben (bijvoorbeeld je mag enkel Facebook kiezen als je een profiel hebt). Dit doe ik om te voorkomen dat de kinderen verwachten dat ik samen met hen een profiel aanmaak of dat ze dit zelf doen ter voorbereiding van deze sessie.

Charlotte koos voor e-mailen en voegde zelf nog toe dat ze graag iets bij zou leren over spel. Op dit laatste zal ik niet verder ingaan omdat ik denk dat dit ook terug te vinden is op de site. Wanneer ik deze keuzemogelijkheid gaf aan de kinderen, hadden we de derde sessie nog niet gedaan. Als de kinderen de website verkennen, komen ze ook op websites met spelletjes terecht.

Ilse gaf aan dat ze graag iets bij zou leren over Facebook en over cyberpesten.

Jolien zou graag iets bijleren over het Ketprofiel en over goSupermodel. Aangezien zij tijdens de tweede sessie afwezig was, herhaal ik deze ook kort op een avond. Ik denk dat het dan een beetje teveel wordt om nog twee thema's te behandelen. Ik kies ervoor om met dit kind de vierde sessie te doen rond goSupermodel aangezien dit een thema is dat ze al tijdens de eerste sessie aanbracht.

Hanne wil meer te weten komen over e-mailen en het Ketprofiel.

E-MAILEN

Bij de sessie over e-mailen verstuur ik samen met het kind een e-mail. Hiervoor maken we weer gebruik van de website die ik ontwikkelde. Ik zal bij het kind zitten om te ondersteunen.

KETPROFIEL

Net als bij de sessie over Facebook, zal ik bij de sessie over het Ketprofiel samen met het kind kijken wat ze al online hebben geplaatst. Aangezien je bij het Ketprofiel geen vrienden kan worden met anderen, gaan we hier niet verder op in.

CYBERPESTEN

Ik begin met aan Ilse te vragen waarom ze dit onderwerp heeft gekozen. Het zou kunnen dat ze al eens slachtoffer is geweest van cyberpesten. Dan kan ik hierop verder ingaan. Het zou ook kunnen dat Ilse dit onderwerp koos omdat ze iemand kent die hier dader/slachtoffer van is. Anderzijds zou het ook gewoon uit interesse kunnen zijn. Ik praat samen met Ilse over wat cyberpesten is en hoe je het kan voorkomen. We overlopen samen de tips.

FACEBOOK

Bij de sessie rond Facebook, bekijk ik samen met het kind de privacyinstellingen. Momenteel is het profiel van Ilse volledig zichtbaar. Ik herhaal ook samen met het kind de tips die van toepassing kunnen zijn op Facebook:

- Geef geen informatie over jezelf of anderen:
Ik vraag aan Ilse wat ze al op Facebook heeft geplaatst. We beoordelen samen of ze dit in de toekomst nog zou doen.
- Zet niet zomaar filmpjes of foto's op internet (vraag toestemming):
Zijn de foto's die op het profiel van Ilse staan enkel van haar of ook van anderen. Heeft ze hiervoor toestemming gevraagd?
- Word alleen vriend met mensen die je ook in het echt ook kent:
We bekijken de vriendenlijst van Ilse en kijken of iedereen die hierin staat kennissen zijn van haar.

GO SUPERMODEL

Op de website van goSupermodel wordt gebruik gemaakt van reclame. Samen met Jolien kijk ik naar haar profiel en bekijken we of alles volgens de tips is. Daarnaast wijs ik Jolien ook op de reclame.

6.5.2.1 Creatief-agogische functies

Deze functie heeft vooral een educatieve functie. Het sociale aspect is tijdens deze sessie veel minder aanwezig.

6.5.2.2 Creatief-agogische principes

Tijdens deze sessie werk ik meer vanuit de kernverlangens en kernthema's van de doelgroep doordat ik aan de kinderen vraag waarover ze meer willen leren. Tijdens deze vierde sessie wordt er vooral gepraat of krijgen de kinderen een gesloten opdracht (het versturen van een e-mail). Deze vierde sessie ligt vooraf minder vast dan de andere sessies. Dit komt vooral doordat ik verderga op hetgeen de kinderen aanbrengen.

6.5.2.3 Voorbereiding

- Materiaal:
Voor deze sessies gebruik ik enkel de computer. Ander materiaal is niet nodig.
- Ruimte:
Deze sessies doe ik ofwel op de computer in de leefgroep of op de computer op de tweede verdieping.
- Tijd:
Deze sessies vinden plaats op dinsdag en donderdag na schooltijd. Ik moet er daarom rekening mee houden dat de kinderen al een hele dag naar school zijn geweest.

Als ze zich bij mij nog een heel uur moeten concentreren, is dit teveel voor hen. Ik hou hier rekening mee door de sessies te beperken tot maximum een kwartier.

6.5.3 *Evaluatie*

Voor Charlotte was het de eerste keer dat ze een e-mail stuurde. Ze vond het erg leuk om een e-mailtje te versturen naar haar ouders. Ze maakte gebruik van de tips op de website. Ook Hanne maakte gebruik van de website. Voor haar was het niet de eerste keer dat ze een e-mail verstuurde. De reactie van Hanne was leuk, ze zei: 'Oh, wil jij dat afprinten voor mij, dat is super handig!'. Hierop vertelde ik dat ze altijd naar de website kon gaan om nog eens te bekijken wat ze allemaal in een e-mail kan schrijven.

Samen met Ilse keek ik naar haar Facebookprofiel. We namen eerst een kijkje op de website om de tips nog eens te overlopen. Per tip bekeken we of haar profiel hieraan voldeed. We gingen van start met het bekijken van haar vriendenlijst. Ilse zei 'ja' wanneer ze die persoon kende. In het begin zei ze bij iedereen 'ja'. Dan heb eens aan haar gevraagd van waar ze iemand kent. Bij de meeste personen kon ze dit vertellen ('Van op school, familie of vrienden van haar vorige school'). Er waren ook enkele personen waarbij ze dit niet kon vertellen. Ik heb dan aan haar gevraagd wat er zou kunnen gebeuren wanneer ze mensen in haar vriendenlijst heeft staan die ze niet kent. Ze zei dan zelf dat het zou kunnen dat die mensen lelijke dingen zeggen. Na deze opmerking had ik het gevoel dat ze beter kon beoordelen wie in haar vriendenlijst thuishoort en wie niet. Ze verwijderde enkele mensen die ze niet kende. Daarna keken we samen naar haar privacy-instellingen. Ik maakte de vragen eenvoudiger en vroeg haar wie bepaalde dingen mocht zien (bijvoorbeeld nieuwe statusupdates): iedereen, alleen vrienden of niemand. Dit kon Ilse goed beoordelen. Nadien bekeken we ook kort haar foto's. Ze zei bij elke foto dat ze gevraagd had of deze foto op Facebook mocht komen. Ikzelf weet niet of ik dit moet geloven, maar vond het moeilijk om hier nog verder op in te gaan.

Jolien wilde meer leren over goSupermodel. Ze ging naar de website en toen ze wilde inloggen, zei ze tegen mij 'Ogen dicht, je mag dat niet zien'. Hieruit kan ik besluiten dat ze iets heeft bijgeleerd. Ze heeft uit de vorige sessies geleerd dat het beter is om je wachtwoord voor jezelf te houden. Toen ze was ingelogd, verscheen er al meteen reclame. Ik vroeg haar om aan te duiden waar er allemaal reclame stond. Dit was op drie plaatsen. De grootste reclame stond op de achtergrond, het duurde het langst om dit te benoemen als reclame. Daarna gingen we even kijken naar de berichten die ze krijgt. We keken of de berichten die ze krijgt van mensen zijn die ze kent. Alle berichten waren van haar zus of van haar beste vriendinnen.

6.6 **BESLUIT**

De sessies zijn vlot verlopen en ikzelf heb het gevoel dat de kinderen er effectief iets door bijgeleerd hebben. Na de sessies waren de kinderen enthousiast. Ze vertelden er ook over tegen de andere opvoeders. Tijdens de eerste sessie leerde ik dat het belangrijk is dat ik alles zeer concreet maak. Zo was het niet voldoende om te werken met afbeeldingen van voorwerpen. Tijdens de volgende sessies heb ik hier rekening mee gehouden.

De derde sessie zorgde voor veel plezier bij de kinderen. Ze waren meteen enthousiast over Skype. Omdat ik de kinderen nog iets meer wilde bijleren, deed ik ook nog een vierde sessie met de kinderen. Hierbij konden de kinderen kiezen uit verschillende onderwerpen.

Ik kan stellen dat deze sessies geslaagd zijn. Zelf vond ik het ook leuk om deze voor te bereiden en om deze uit te voeren met de kinderen.

7 SUGGESTIES VOOR DE TOEKOMST

Internet blijft steeds in ontwikkeling, dus ook internetopvoeding zal zich steeds verder moeten ontwikkelen. Aangezien de website die ik ontwikkelde gebaseerd is op recente informatie, zal het belangrijk zijn dat deze ook up-to-date blijft. Dit is ook één van de criteria voor het ontwikkelen van een goede website (zie hoofdstuk 5.2.1 Criteria goede websites). Om ervoor te zorgen dat de opvoeders de website eenvoudig kunnen aanpassen, maakte ik een handleiding.

Ook mobiel internet zal in de toekomst voor nieuwe uitdagingen zorgen. Hierbij zal de vraag 'Hoe voorkom je dat kinderen altijd en overal beschikbaar zijn?' een grote uitdaging vormen.

Het aandeel van sociale netwerksites in ons leven zal nog groeien. Daarnaast zullen de mogelijkheden vergroten en dit zal nieuwe uitdagingen met zich meebrengen (Arora, 2011).

Ik denk dat dit thema zeer belangrijk blijft in de toekomst. Het zal voor opvoeders een uitdaging blijven om zelf op de hoogte te blijven van de recente ontwikkelingen. Opvoeders zullen hier ook moeten blijven op inspelen. Daarnaast moet het onderwerp ook bespreekbaar blijven. De kinderen moeten terecht kunnen bij de opvoeders met hun vragen.

Wanneer de kinderen meer vaardig worden op het internet, zal het belangrijk zijn om in te spelen op deze nieuwe vaardigheden. Zo zou het kunnen dat de kinderen starten met het downloaden van muziek en films. Dit zorgt voor nieuwe gevaren die niet beschreven staan in deze bachelorproef.

8 ALGEMEEN BESLUIT

Deze bachelorproef ontstond op vraag van de opvoeders van de leefgroep. Ikzelf was meteen enthousiast over dit onderwerp. Het is actueel en was ook een uitdaging voor mezelf. Ik heb dan ook geprobeerd om concreet met de kinderen aan de slag te gaan.

Dit project is ontwikkeld voor kinderen met een auditieve beperking. Toch is dit thema ook actueel bij andere kinderen. Ik heb bij de voorbereiding van de sessies rekening gehouden met de problematiek van de kinderen. Ik maakte bijvoorbeeld gebruik van eenvoudige taal. Toch ben ik voor mijn sessies gestart vanuit het feit dat de kinderen in de eerste plaats kinderen zijn. Ik probeerde ervoor te zorgen dat de sessies leuk waren. De kinderen keken in elk geval niet tegen de sessies op. Dit was voor mij een teken dat de sessies goed in elkaar zaten.

Ik wilde dat de kinderen meer zelfstandig zijn op het internet. Dit heb ik gerealiseerd door hen bewust te maken van de gevaren die bestaan op internet. Ik heb hen ook proberen duidelijk maken dat wanneer ze iets niet weten, ze terecht kunnen bij een volwassene. Deze zelfstandigheid probeer ik ook te realiseren door de kinderen te leren werken met de website.

Gedurende de eerste sessie kreeg ik een zicht op wat de kinderen kennen en kunnen op internet. Dit zorgde ervoor dat ik beter wist wat ik tijdens de volgende sessies moest aanbieden. Tijdens deze sessie leerde ik ook dat het belangrijk is om heel concreet te zijn: in plaats van afbeeldingen is het beter om echte voorwerpen te gebruiken.

Tijdens de tweede sessie wees ik de kinderen op de gevaren die bestaan bij internetgebruik. Toch probeerde ik om de kinderen niet af te schrikken. Internet is immers een handig medium dat in de toekomst een steeds grotere rol zal spelen. In de weken na deze sessie zei één van de kinderen nog regelmatig dat je niet alles moet geloven dat op internet staat.

Gedurende de derde sessie leerde ik de kinderen werken met Skype. De werkwijze hiervoor staat beschreven op de website die ik ontwikkelde. Ik oefende dit in samen met de kinderen. Toch denk ik dat de kinderen in de toekomst nog ondersteuning van de website nodig hebben voordat ze dit alleen kunnen. We maakten ook een muismat met handige tips en de link naar de website. Zo kunnen ze hier altijd naar terugkijken wanneer ze aan het surfen zijn op internet.

Terwijl ik bezig was met de sessies, groeide het idee om nog een vierde sessie te organiseren voor de kinderen. In deze sessie speelde ik in op de vragen van de kinderen door hen te laten kiezen over welk thema ze iets wilden bijleren. In deze sessie ging ik individueel met de kinderen aan de slag.

Tijdens de uitvoering van de sessies heb ik gemerkt dat het belangrijk is om flexibel te zijn. Niet alles kan volgens plan verlopen en soms is het nodig om aanpassingen te doen aan het voorziene plan.

De kinderen die betrokken waren bij deze bachelorproef hebben nieuwe kennis en vaardigheden opgedaan. De kinderen die in de toekomst nog verblijven in de leefgroep, kunnen gebruik maken van de website. Met de ontwikkeling van deze website probeer ik ervoor te zorgen dat mijn bachelorproef ook na mijn stageperiode nog gebruikt kan worden. Bij het maken van deze bachelorproef leerde ik zelf ook meer over internetgebruik en de gevaren die hierbij kunnen voorkomen.

Aangezien internet voortdurend in beweging is, is het ook nodig dat de internetopvoeding voortdurend evolueert. Dit zal een uitdaging blijven voor de opvoeders van de leefgroep.

BIBLIOGRAFIE

Boeken

- Baert, V., (2006). *Levensloopsychologie*. Mechelen, Wolters Kluwer.
- Beck, G., de Jong, E., (1996). *Opgroeien in een horende wereld*. Twello, Van Tricht.
- De Clerck, G., Pinxten, R., (2012). *Gebarentaal zegt alles*. Leuven / Den Haag, Acco.
- De Craene, B., Valcke, M., (2007). *Kinderen en internet. EHBO-kit bij 'hyperactief' internetgebruik van kinderen en jongeren. Leidraad voor ouders, leerkrachten en andere opvoeders..* Tielt, Uitgeverij Lannoo.
- De Haan, J., Pijpers, R., (2010). *Contact! Kinderen en nieuwe media*. GA Houten, Bohn Stafleu van Loghum.
- Delfos, M.-F., (2008). *Virtuele ontwikkeling van de jeugd*. Amsterdam, Uitgeverij SWP.
- Dimmer, G., (2010). *ICT voor de klas*. Groningen – Houten, Noordhoff uitgevers.
- Ghesquière, P., Maes, B., (1998). *Kinderen met problemen*. 2e editie. Leuven / Apeldoorn, Garant.
- Isarin, J., (2006). *Hoor hen!*. Zwolle, Van Tricht uitgeverij.
- Marschark, M., Spencer, P., (2003). *Deaf Studies, Language, and Education*. Oxford, Oxford University Press.
- Pardoen, J., Pijpers, R., (2006.) *Mijn leerling online (Hoe begeleid je leerlingen op internet?)*. Amsterdam, Uitgeverij SWP.
- Van Herreweghe, M., Vermeerbergen, M., (2004). *30 vragen over gebarentaal in Vlaanderen en 29 antwoorden*. 3e editie. Gent, Fevlado-Diversus en Academia Press.

Internetbronnen

- American Speech-Language-Hearing Association, (2011), *Type, Degree, and Configuration of Hearing Loss*. [Online]. Rockville: ASLHA, <http://www.asha.org/uploadedFiles/AIS-Hearing-Loss-Types-Degree-Configuration.pdf> (geraadpleegd op 9 mei 2013).
- Belgian Federal Government, (2013), *In de kijker 2013 - Statistieken & Analyses - Home*. [Online]. Brussel: FOD Economie, http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/organisatie/adsei/-informatie/statbel/in_de_kijker_archief/in_de_kijker_2013/ict_huishoudens.jsp (geraadpleegd op 5 mei 2013).
- Centrum voor Informatieve Spelen vzw, (s.d.), Syllabi. [Online]. Leuven: CIS vzw, <http://www.spelinfo.be/index.php?l=ned&pagina=104> (geraadpleegd op 29 april 2013).
- De Geus, E., (2012), *Hoortoestellen*. [Online]. <http://www.audiciensinfo.nl/Lesmateriaal/EdDeGeus/EdDeGeus.htm> (geraadpleegd op 9 mei 2013).
- De Gouden Apenstaart, (2013), *De Gouden Apenstaart*. [Online]. Stichting Mijn Kind Online – Mediawijzer.net, <http://www.goudenapenstaart.nl/gouden-apenstaart> (geraadpleegd op 29 april 2013).
- De Gouden Apenstaartjaren, (2013), *Criteria goede websites*. [Online]. Stichting Mijn Kind Online – Mediawijzer.net, <http://www.goudenapenstaart.nl/criteria-goede-sites/criteria-websites> (geraadpleegd op 29 april 2013).
- De Rijdt, C., (2008), *Werken met visualisaties*. [Online]. www.werkenmetvisualisaties.be (geraadpleegd op 14 mei 2013).

European Commission's Safer Internet Programme, (2011), *Safer Internet Programme*. [Online]. Europese commissie, http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/events/competition/index_en.htm (geraadpleegd op 29 april 2013).

Fevlado Diversus, (2013), *Vlaamse Gebarentaal*. [Online]. Gent: Fevlado, <http://www.vlaamsegebarentaal.be/vlaamsegebarentaal.php> (geraadpleegd op 9 mei 2013).

Groeimee, (2011), *Papa, mag ik online?*. [Online]. Brussel, <http://www.groeimee.be/veilig-internetten/meer-weten> (geraadpleegd op 4 mei 2013).

KOC - Vlibank, (2013), *KOC - Vlibank op internet: Charter*. [Online]. Brussel: KOC Vlibank, <http://www.vlibank.be/chartervlibank.html#slot> (geraadpleegd op 9 mei 2013).

KPN, (2012), *Over Mybee*. [Online]. Mijn Kind Online – Ouders Online, <http://www.mybee.nl/over-mybee> (geraadpleegd op 11 mei 2013).

Klasse voor Ouders (2010), *Zoeken op Google*. [Online]. Klasse voor Ouders, <http://www.klasse.be/ouders/13943/zoeken-op-google/> (geraadpleegd op 18 mei 2013).

Nationale Vereniging tot Steun aan Gehandicapte personen vzw, (2013), *Doofheid*. [Online]. Brussel: Nationale Vereniging tot Steun aan Gehandicapte personen vzw, <http://www.anah-nvsg.org/nl/projects/itp/deafness> (geraadpleegd op 10 mei 2013).

Nederlandse Vereniging voor Keel-Neus-Oorheelkunde en Heelkunde van het Hoofd-Halsgebied, s.d., *KNO - Cochleair implantaat*. [Online]. Utrecht: Nederlandse Vereniging voor Keel-Neus-Oorheelkunde en Heelkunde van het Hoofd-Halsgebied vzw, <http://www.kno.nl/publiek/voorlichting/ci> (geraadpleegd op 14 mei 2013).

Phonak - life is on, (2012), *Gehoorverlies begrijpen - Typen gehoorverlies*. [Online]. Vianen: Phonak B.V., http://www.phonak.com/nl/b2c/nl/hearing/understanding_hearingloss/types_of_hearing_loss.html (geraadpleegd op 9 mei 2013).

Stichting Mijn Kind Online en Digivaardig & Digibewust, (2010), *Speciaal Onderwijs*. [Online]. Amsterdam: Stichting Mijn Kind Online, www.mijnkindonline.nl/speciaalonderwijs/ (geraadpleegd op 5 mei 2013).

UGent, (2004), *Woordenboek Vlaamse Gebarentaal - Informatie*. [Online]. Gent: UGent, <http://gebaren.ugent.be/informatie.php> (geraadpleegd op 9 mei 2013).

Niet-commerciële informatie

Biltris, A., Demedts, L., Perquy, K., Vandekerkhove, J. (2010). *Ontwikkelingspsychologie en pedagogiek – Ontwikkelingspsychologie*. Cursus. Gent, Departement Sociaal-Agogisch Werk – Hogeschool Gent.

D'Hauwe B., Boone, P. (2011). *Werken in en met groepen 2 – Partim crea, domeinen 'drama' en 'muziek en beweging'*. Cursus. Gent, Departement Sociaal-Agogisch Werk - Hogeschool Gent.

De Nil, G. (2013). *Kinderen en jongeren met gedrags-, emotionele en of psychosociale problemen*. Cursus. Gent, Faculteit Mens en Welzijn, Hogeschool Gent.

Portaal belgium.be, (2012). *Steeds meer Belgen hebben toegang tot internet*. Rapport. Brussel, FOD Economie.

Scheerman, N., Vermulst, R., (2013). *Jongeren over online rechten en verantwoordelijkheden*. Onderzoeksrapport. Digibewust.

Vlaamse Overheid, (2009). *ICT zonder beperkingen*. Brochure. Brussel, Departement Onderwijs en Vorming, Strategische Beleidsondersteuning.

Tijdschriftartikels

Arora, P., (2011). "Online social sites as virtual parks: an investigation into leisure online and offline", *The Information Society*, Volume 27, pp. 113-120.

Clarck, J., (1981). "Uses and abuses of hearing loss classification". *Asha*, Uitgave 23, pp. 493-500.

Coninx, F., (1995). "Onderwijsexperiment slechthorenden- en dovenonderwijs". *VHZ - Van Horen Zeggen*, december, 35(4), pp. 24 - 27.

Mantokoudis, G. et al., (2013). "Internet video telephony allow speech reading by Deaf individuals and improves speech perception by Cochlear Implants users". *Plos one*, januari, Uitgave 8, pp. 1 - 10.

Bronnen gebruikt voor sessie 1:

Ins@fe, s@ferinternet.be, (2011). *Veilig internet Gezinspakket. Familie-fun-boekje. Internetten, een feest!!* Brochure, www.veiligonline.be/startpagina (geraadpleegd op 11 maart 2013).

Childfocus, (2013). "*Click safe*" *Op een leuke manier leren hoe het internet veilig te houden*. Brochure, http://www.clicksafe.be/splash/nl_BE (geraadpleegd op 11 maart 2013).

Digibewust, (s.d.). "Diploma Veilig Internet", *Thema's – Diploma Veilig internet – Voor leerkrachten*. Brochure, <http://diplomaveiliginternet.kennisnet.nl/leerkrachten/the-game> (geraadpleegd op 10 maart 2013).

Sanoma Uitgevers, (s.d.). "Wifiwijs in Duckstad", *Wifiwijs*. Brochure. http://www.wifiwijs.nl/index.php?option=com_flippingbook&view=book&id=6&page=1&Itemid=164 (geraadpleegd op 10 maart 2013).

Bronnen gebruikt voor sessie 2:

Clicksafe, (2012). *Zie je iets raars op internet?* Filmfragment. Brussel: Childfocus, http://www.clicksafe.be/splash/nl_BE.

Disney XD, (2013). *Phineas and Ferb, veilig internetten*. Filmfragment. <http://disneyxd.disney.nl/veiliginternetten/>.

Ketnet, (2013). *Vet op het Net met Ketnet*. Filmfragmenten. Brussel: Ketnet, <http://ketnet.be/vet-op-het-net>.

Dove, (2006). *Dove Evolution*. Filmfragment. <http://www.youtube.com/watch?v=iYhCn0jf46U>.

BIJLAGEN

Bijlage 1 : Informed Consent kinderen

Bijlage 2: Informed Consent ouders

Bijlage 3: Blad vriendenboekje

Bijlage 4: Screenshots website

Bijlage 5: Foto spelbord

BIJLAGE 1: INFORMED CONSENT KINDEREN

Wat?

- Samen leren over internet (wat wel, wat niet, afspraken)
- Skype leren gebruiken

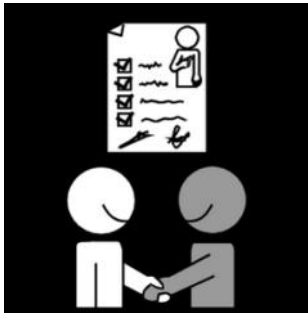
Hoe?

- Een paar woensdagnamiddagen
- Met spelletjes
- Praten

Waarom?

Voor school van Elfje

Afspraken:

- We luisteren naar elkaar
- Elkaar laten uitpraten, ieder mag om beurt praten
- Als je wil stoppen, mag je dit zeggen
- Als er vragen zijn, mag je deze stellen
- Als er ideeën zijn, mag je deze zeggen

Akkoord?

BIJLAGE 2: INFORMED CONSENT OUDERS

Beste ouder

In functie van mijn opleiding 'Bachelor in de Orthopedagogie' aan de Hogeschool Gent, doe ik stage in het Lila huis en maak ik een bachelorproef. Het onderwerp hiervan is het aanleren van veilig internet- en Skypegebruik. Kinderen komen steeds vroeger in aanraking met internet. Het is een goede manier om informatie te vinden, om te ontspannen of om te communiceren. Toch houdt het ook een aantal gevaren in. Met deze bachelorproef wil ik nagaan hoe het gebruik van internet en Skype kan aangeleerd worden aan kinderen tussen 9 en 13 jaar. Ik wil dit aanleren via verschillende sessies. Gedurende de eerste sessie wordt er gekeken wat de kinderen kunnen en wat ze nog willen bijleren. Nadien zal ik een website maken met links en tips voor de kinderen. Tijdens een volgende sessie zal dieper ingegaan worden op het veilig omgaan met internet en de gevaren ervan. Ik zal ook een sessie geven over Skype aangezien dit voor kinderen met een auditieve beperking een handig communicatiemiddel is.

Voor deze bachelorproef zal ik geen persoonlijke gegevens opnemen, iedereen blijft anoniem. Wanneer de kinderen liever niet meer deelnemen, kunnen ze dit aangeven, ze hebben de vrijheid om te stoppen wanneer ze dit willen.

Ik hoop dat de kinderen veel zullen bijleren over veilig internetgebruik en over de mogelijkheden die internet heeft voor communicatie.

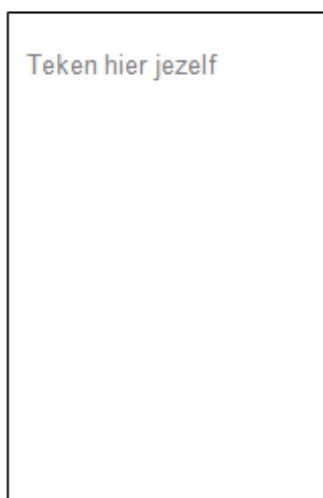
Indien u nog vragen heeft over deze bachelorproef, kan u mij contacteren via e-mail (elfje.tas.r4709@student.hogent.be).

Alvast bedankt om mij deze kans te geven!

Elfje Tas (studente Orthopedagogie aan de Hogeschool Gent)

BIJLAGE 3: BLAD VRIENDENBOEKJE

Teken hier jezelf

Mijn voornaam: .....

Mijn achternaam: .....

Mijn verjaardag: ..... / ..... / .....

Ik woon in .....

Kleur van mijn haar: .....

Mijn lievelingseten:
.....

De kleur van mijn kousen vandaag:
.....

Wat heb je gisteren gedaan? .....

Ik heb thuis een computer of laptop: ja / nee

Ik heb thuis een webcam: ja / nee

Ik heb een eigen e-mailadres: ja/nee

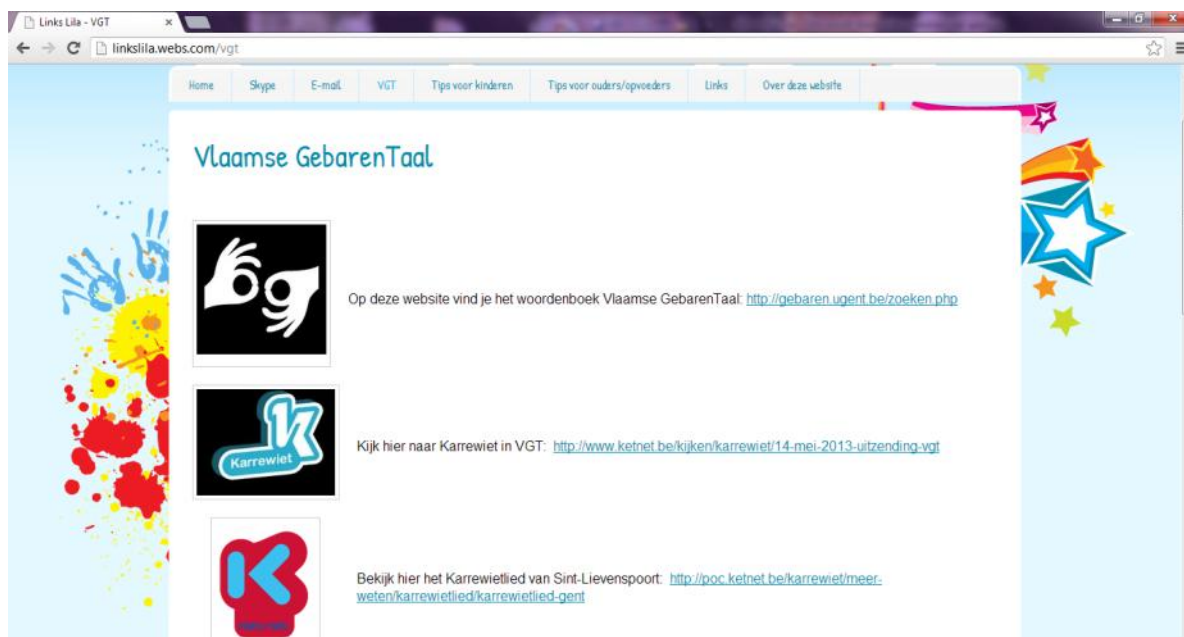
Ik heb Facebook: ja /nee

- Ik mag op de computer op
- Maandag
  - Dinsdag
  - Woensdag
  - Donderdag
  - Vrijdag
  - Zaterdag
  - Zondag

Ik mag dan ..... minuten op de computer

BIJLAGE 4: SCREENSHOTS WEBSITE

Links Lila - Tips voor kind: x
linkslila.webs.com/tips-voor-kinderen

Home Skype E-mail VGT Tips voor kinderen Tips voor ouders/opvoeders Links Over deze website

Tips voor kinderen

- Vraag of je op internet mag
- Geef je wachtwoord niet aan anderen
- Geloof niet alles wat je op internet ziet
- Geef geen informatie over jezelf of anderen
- Gedraag je op internet zoals je in het echt ook doet
- Word alleen vrienden met mensen die je in het echt ook kent
- Zet niet zomaar filmpjes of foto's op internet, maar vraag of het mag
- Begrijp je iets niet, zie je iets vreemd? Roep er een volwassene bij!

Wat zou jij doen als je in de drie biggetjes hun plaats was? <http://www.disney.nl/DisneyOnline/CyberNetiquette/>

Op de website van Ketnet vind je ook nog leuke filmpjes en tips: <http://ketnet.be/veel-op-het-net/filmpjes>
Ga er zeker eens langs!

Links Lila - Tips voor oude: x
linkslila.webs.com/tips-voor-ouders-opvoeders

Home Skype E-mail VGT Tips voor kinderen Tips voor ouders/opvoeders Links Over deze website

Tips voor ouders/opvoeders

LINKS LILA

Veilig internetgebruik

- Zorg ervoor dat de computer beveiligd is;
- Geef de computer een centrale plaats;
- Maak samen een e-mailadres en nickname aan;
- Scherm persoonlijke informatie af;
- Vergelijk internet met het echte leven;
- Maak goede afspraken over computergebruik;
- Toon interesse voor de virtuele leefwereld van je kind.

Enkele handige links:

- <http://www.clicksafe.be/ouders/nl/home-nl/>
- <http://www.veiligonline.be/>

Links

linksila.webs.com/apps/links/

Home Skype E-mail VGT Tips voor kinderen Tips voor ouders/opvoeders Links Over deze website

Links

Sint-Lievenspoort

Sint-Lievenspoort
www.slp-gent.be

Dit is de website van het MPI en de school. Hier kan je je aanmelden en dan kan je foto's en leuke tekstjes bekijken.

Ontspanning

Kindertijd
nieuw.kindertijd.kro.nl/

Hier kan je spelletjes spelen, video's bekijken, muziek beluisteren,...

Kinderpleinen
www.kinderpleinen.nl/showPlein.php

Hier vind je leuke spelletjes, informatie over speciale dagen,...

Links Lila - Wat schrijf je in je e-mail

linksila.webs.com/wat-schrijf-je-in-je-e-mail

Home Skype E-mail VGT Tips voor kinderen Tips voor ouders/opvoeders Links Over deze website

Wat kan je in een e-mail schrijven?

Hallo ... (mama, papa, broer, zus, juf,...)

Hoe gaat het? (= Alles goed?)

Met mij gaat het... (goed, niet zo goed, slecht)

Vandaag heb ik...

- gespeeld
- gezwommen
- gefietst
- geturnd
- gelezen
- huiswerk gemaakt
- ...

Vandaag ben ik...

- naar het park geweest.
- op uitstap geweest.
- naar de speeltuin geweest.
- op therapie bij (naam) geweest.

BIJLAGE 5: FOTO SPELBORD

